11 166

Mars et Historia

Nederlandse Vereniging voor Militaire Historie

Jaargang 43 | 2010 | Nr. 1

Verantwoording omslagfoto's en -illustraties

Vooromslag
Foto uit het boek van A.E. Haswell Miller, *Vanished armies. A record of military uniform observed and drawn in various European countries during the years 1908-14. A.E. Haswell Miller. With notes and memories of the days before 'The lights went out in Europe' in the year 1914. Edited by John Mollo* (Botley, Oxford, 2009), in de rubriek literatuursignaleringen.

Vooromslag binnenzijde
Links: Een militair muzikant in zijn zondag's tenue. Tekening in kleuren, van Oswald Gualtheri d' Aumerie (1865-1962), uit een grote reeks die het kazerneleven in de Morschpoort kazerne in Leiden illustreert in 1885-1886.
Legermuseum, Delft.

Rechts: Militair dirigent aan het werk, 1934. Tekening van Gijs Faassen.
Legermuseum, Delft.

Achteromslag
Paukenist van het 3e Regiment Huzaren in groot tenue, 1900-1950. Tekening in kleuren van Johan Willem van Oorschot (1875-1952).
Legermuseum, Delft.

Achteromslag binnenzijde
Alle dertig wapenborden zoals afgebeeld in het artikel 'Het koor van de Grote of O.L.V. Kerk te Breda als Pantheon voor Staatse militairen', van Walter van de Garde.
Foto's Grote of O.L.V. Kerk, Breda.

www.**marsethistoria**.nl

Kwartaalperiodiek van de Nederlandse Vereniging voor Militaire Historie

Hoofdredacteur
Drs. Louis Ph. Sloos

Redactiecommissie
Jacques A.C. Bartels
Drs. Liesbeth Brama
Drs. Pauline Onderwater
Drs. Anselm van der Peet
Drs. Louis Ph. Sloos

Redactieadres:
Beukenlaan 5, 4731 CD Oudenbosch
T 0165 31 18 45
E louisphsloos@zonnet.nl

Mars et Historia verschijnt in de maanden
februari, mei, september, december.

N.B. Het tijdschrift biedt jaarlijks plaats aan maximaal circa zestien (recensie)artikelen, vier boekrecensies en literatuursignaleringen. De redactie werkt met een jaarplanning die op 1 september wordt vastgesteld. Gelieve daarom uw suggesties/artikelen al vóór de zomer in te leveren.
Kopij in de vorm van kleine berichten voor de respectieve nrs. van de lopende jaargang kan ingeleverd worden op uiterlijk 15 december (voorgaande jaar), 15 maart, 15 juli en 15 oktober.

Aanwijzingen voor het aanleveren van kopij kunt u vinden op de website van de vereniging.
De belangrijkste regels zijn:
- Omvang artikel: 2.000/3.000 woorden, enkele relevante noten toegestaan, bronnen/literatuurlijst.
- Omvang boekrecensieartikel: 2.000/3.000 woorden. Omvang boekbespreking: 800 woorden.
- In principe wordt uitsluitend kopij in elektronische vorm geaccepteerd, bij voorkeur aangeleverd per e-mail, eventuele grote beeldbestanden uitgezonderd.
- Het staat in principe iedereen, ook niet-leden, vrij om in Mars et Historia over aspecten van de Nederlandse militaire geschiedenis te publiceren. De redactie behoudt zich te allen tijde het recht voor bijdragen te redigeren of te weigeren.

Advertenties: 1/4 pagina per jaar (vaste tekst) € 115,-; invoegen drukwerk A4 per keer € 100,-.
Voor meer informatie kunt u zich wenden tot de penningmeester van de vereniging.

Typografie en druk: Pro Patria.com, grafisch bedrijf

ISSN 0928-5156

Inhoud

In memoriam Hans Muller 2

Van de voorzitter 3
Jacques A.C. Bartels

Redactioneel 4
Drs. Louis Ph. Sloos

Het koor van de Grote of O.L.V. Kerk te Breda als Pantheon voor Staatse militairen 5
Kolonel b.d. Walter van de Garde

Kozakken attaqueren in Drenthe. De eerste gevechten op Nederlandse bodem van 9 tot 16 november 1813 12
Anne Aalders

Buskruit, geschut, torpedo's en projectielen. Willem Christoffel Hojel (1831-1886), een auteur van formaat 16
Gerben Klein Baltink

Nederlandse militaire muziek op geluidsdragers uit de periode 1900-1945 21
Mr. R.A. Schimmel

Over militaire geschiedschrijving 25
Jhr. Mr. M.W.C. de Jonge

Recensieartikel 27

Literatuursignaleringen 29

Prijs los nr. € 7,50

In memoriam

Hans Muller

6 mei 1921 - 21 januari 2010

Luitenant-kolonel der Koninklijke Marechaussee b.d.
Officier in de Orde van Oranje-Nassau met de zwaarden
Drager van het Verzetsherdenkingskruis
Erelid van onze vereniging

Hans Muller werd in 1921 in Rotterdam geboren, in het huis waarin hij tot zijn huwelijk zou blijven wonen. In 1941 behaalde hij het diploma HBS. Door de Duitse bezetting was zijn droom, via de KMA officier worden, niet te vervullen. Daarom ging Hans in zijn woonplaats economie studeren, maar ook de universiteit werd door de bezetter gesloten. In zijn korte studietijd wist hij wel vrienden voor het leven te maken.
Hans ging bij het verzet of, zoals hij het noemde, "Duitsertjes pesten". Over deze periode heeft hij later weinig verteld, maar bekend is dat Hans enkele keren maar net uit handen van de Duitsers wist te blijven. Voor zijn daden ontving hij later het Verzetsherdenkingskruis.
Na de bevrijding wilde Hans alsnog naar de KMA. Hij was echter niet de enige, en Hans werd naar de reserve-officiersopleiding in Groot-Brittannië gestuurd. Daar ontmoette hij Betty Humphries, met wie hij in 1947 trouwde. In datzelfde jaar werd hij benoemd tot reserve tweede luitenant der infanterie.
In 1948 maakte Hans de overstap naar de Koninklijke Marechaussee, waar hij een jaar later werd benoemd tot eerste luitenant. Een carrière van 27 jaar volgde, die hem langs meerdere plaatsen en functies voerde. Uiteindelijk ging Hans op 1 november 1975 als luitenant-kolonel met ontslag.
Als fervent verzamelaar van militaria werd Hans bij de oprichting in 1966 lid van onze vereniging. Hij was actief als hoofdredacteur van het blad, als secretaris en van 1984 tot 1991 als voorzitter. Bij zijn aftreden werd hem het erelidmaatschap van de vereniging verleend.
Hans had een brede belangstelling. Hij was lid van de Traditiecommissie Koninklijke Landmacht, van de Commissie Gewetensbezwaren en adviseur van de Commissie Standaardisatie Vaandels en Standaarden. Maar ook was hij voorzitter en "bingomaster" van de Bredase Sociëteit 't Turfschip. Vanwege al zijn vrijwilligerswerk werd Hans in 1981 benoemd tot Officier in de Orde van Oranje-Nassau met de zwaarden, waarop hij bijzonder trots was.
Hans bezat een groot aantal boeken, vooral over militaire onderwerpen. Als hem een vraag werd gesteld wist hij meestal het antwoord al voordat hij het opzocht. Ook had hij veel mappen met door hemzelf getekende en geschilderde informatie, vooral op uniformgebied. Hans was een autoriteit, en heeft onder andere meegewerkt aan de Winkler Prins encyclopedie.
Toen de gezondheid van Betty achteruitging verhuisden Hans en zij naar verzorgingshuis De IJpelaar in Breda. Met pijn in het hart nam Hans afscheid van zijn verzameling, die voor een groot deel naar het Legermuseum is gegaan. Ook kon hij niet meer deelnemen aan de activiteiten van Mars. Wel hield Hans telefonisch contact met meerdere leden.
Na het overlijden van zijn geliefde Betty, drie maanden geleden, bleef Hans achter met veel goede herinneringen. Toch vond hij het leven eigenlijk niet meer de moeite waard. Hij miste Betty steeds meer. In het bijzijn van zijn kinderen en kleinkinderen is Hans vredig ingeslapen. Zijn laatste woorden waren "Betty, I love you".

Dat Hans in vrede mag rusten.

Halima Dumon

Van de voorzitter

Het jaar is voor '*Mars*' goed begonnen. In januari had ruim 60 % van de leden hun contributie al betaald. Voorwaar, een compliment waard. Eveneens een goed signaal is dat het aantal opzeggingen bij tien bleef steken. Dat is wel eens anders geweest! Opzeggen blijkt voor het merendeel te maken hebben met de leeftijd. Ik kom hier nog op terug. Zes nieuwe leden hebben zich aangemeld. Hartelijk welkom! Op initiatief van de penningmeester krijgen álle studenten militaire geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam en van de Rijksuniversiteit van Utrecht door de gewaardeerde medewerking van de hoogleraren W. Klinkert en J. Hoffenaar een aanbod om tegen een studententarief lid te worden van 'Mars et Historia'. Wij als bestuur werken aan uitbreiding van het ledenbestand, doet u het ook?! Op de eerstkomende **Algemene ledenvergadering** op **zaterdag 24 april aanstaande** in het **Legermuseum te Delft** hoort u er meer over. Conform afspraak zullen de vergaderstukken voorafgaande aan de vergadering ter inzage liggen. Voor het overige verwijs ik u naar de bijsluiter bij deze '*Mars*'. Ik hoop velen van u in het fraaie museum te mogen begroeten!

Eind vorig jaar hebben in totaal 127 leden de moeite genomen deel te nemen aan onze enquête. Ik licht een aantal belangrijke bevindingen er voor u uit. Een algehele terugkoppeling volgt later. Persoonlijk had ik op een hogere respons gehoopt. Belangrijk is in ieder geval wel dat het blad door velen gezien wordt als een verbetering. De waardering is een 7,7. Verder blijkt dat het merendeel van de respondenten tussen de zestig en zeventig jaar oud zijn. Wij zijn dus een vergrijzende vereniging. Nieuwe en graag jongere leden zijn daarom zeer welkom.

Van de respondenten is 18 % lid van de Stichting Menno van Coehoorn, 9 % vriend van het Militaire Luchtvaartmuseum en 35 % vriend van het Legermuseum. Met name dit laatste (hoge) percentage doet de vraag rijzen of een nauwere samenwerking tussen 'Mars et Historia' en de 'Vrienden van het Legermuseum' niet wenselijk is. Uitwerking van dit idee is echter iets voor mijn opvolger. Ja, u leest het goed: voor mijn opvolger.

Toen ik eind 2007 gevraagd werd onze vereniging voor te zitten, heb ik na ampel beraad hier positief op geantwoord, met echter de voorwaarde dat ik na twee jaar zou bekijken of ik de statutaire vier jaar zou willen volmaken. De afgelopen twee jaren heeft 'Mars' mij veel tijd en energie gekost. Energie heb ik door omstandigheden minder dan mij lief is, daardoor is de voor mij beschikbare tijd navenant minder. De komende jaren wil ik voornamelijk werken aan mijn proefschrift. Het is dan ook om die reden dat ik op 24 april aanstaande mijn functie neerleg.

Als groot compliment ervaar ik de reactie van mijn medebestuursleden, zij willen op de door mij ingeslagen weg verder gaan. Afgelopen twee jaar ben ik met plezier *change agent* geweest. Vanaf deze plaats dank ik Rolf, Wil, Henk, Anselm, Hans en Louis voor de plezierige en constructieve samenwerking!

Onze vereniging is er nog niet, maar is in ieder geval beter voor de toekomst uitgerust.

Het ga u allen goed!

Met opgewekte groet,

Jacques A. C. Bartels.

Redactioneel

Exotica, oude informatiedragers en een teken van leven

Dit is niet alleen letterlijk een kleurrijk nummer. Het biedt ook voor ieder wat wils over een periode van vierhonderd jaar Nederlandse militaire geschiedenis, met 'exotische' onderwerpen én aandacht voor cultureel erfgoed. In het fascinerende artikel van W. van de Garde maken we bovendien kennis met de rijkdom van de militaire geschiedenis om ons heen, in het dagelijks leven; geen bunkers of een oude kazerne, maar 'soldatengraven' met een rijke historie in een kerk in hartje Breda. De door de Grote of O.L.V. Kerk prijsgegeven geheimen roepen overigens de intrigerende vraag op of er niet meer kerken zijn waar vergelijkbare 'pantheons' te vinden zijn.
De auteurs G. Klein Baltink en R.A. Schimmel breken beiden een lans voor oude informatiedragers van ons militaire verleden. Daaraan kan op dit platform uiteraard niet genoeg aandacht worden besteed, niet alleen omdat we daar zuinig mee om moeten gaan, maar ook omdat bronnenkennis de basis is voor onze activiteiten. Het is goed er daarbij van bewust te zijn dat 'oude' bronnen minstens zo relevant kunnen zijn als boeken die bijvoorbeeld nog nieuw ruiken. De onmetelijke hoeveelheid kennis- en informatiebronnen enerzijds en de specifieke kennis van veel mensen anderzijds, maakt het bijzonder nuttig om hierover kennis met elkaar te delen. Ook voor opmerkelijke onderwerpen is dit periodiek een goed medium. Naast de graven in Breda zijn de Kozakken daar een voorbeeld van, waarover het artikel van Anne Aalders, de auteur van de enige Nederlandse monografie over dit onderwerp, handelt.
De bijdrage van de heer M.W.C. de Jonge laat ten slotte zien dat de vereniging leeft.
Het vertrek van Jacques A.C. Bartels als voorzitter betekent ook voor ons periodiek *Mars et historia* een aderlating. Een immer opgewekte drijvende kracht verlaat het redactionele toneel, wiens vele contacten met potentiële auteurs we zullen gaan missen. Ter versterking van de redactie heten wij drs. Pauline Onderwater welkom, werkzaam bij het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie.

Louis Ph. Sloos,

Hoofdredacteur.

Het koor van de Grote of O.L.V. Kerk te Breda als Pantheon voor Staatse militairen

Kolonel b.d. Walter van de Garde - **gastconservator Stichting Grote of O.L.V. Kerk te Breda**

Vanaf 16 januari 2010 tot 18 april 2010 is in de Grote of O.L.V. Kerk te Breda de tentoonstelling Woord en Wapen, in dienst van de Nassaus te zien.

In deze tentoonstelling wordt uitgebreid aandacht besteed aan de predikanten die vanaf 1637 tot eind achttiende eeuw op de kansel hebben gestaan en tevens maatschappelijke betekenis hebben gehad. Waarmee het eerste deel van de hoofdtitel van de tentoonstelling direct is verklaard. Het tweede deel van de hoofdtitel heeft een tweeledige betekenis. In de eerste plaats verwijst het naar de militairen van het Staatse leger die in de kerk begraven liggen en waarvan hun graf met een vaak zeer fraaie zerk is afgedekt. Gebleken is dat over deze militairen mooie verhalen te vertellen zijn. En dat gebeurt dan ook op de tentoonstelling, waar overigens vele objecten uit de collectie van het Legermuseum in Delft te zien zijn. Maar 'Wapen' verwijst ook naar een zeer bijzonder aspect van de tentoonstelling, de wapenborden.
Dankzij Maximiliaan Louis van Hangest Baron d'Yvoi, heer van Mijdrecht (1753-1831), opperschenker en kamerheer des Konings en lid van de Hoge Raad van Adel is precies bekend welke wapenborden in de kerk hebben gehangen. Met grote nauwkeurigheid heeft hij als jonge man van in de twintig alle wapens nagetekend en ingekleurd. Maar ook heeft hij de sterfdata overgenomen en teksten, als die er waren, opgetekend. In totaal zijn dat er 277. In 1798 zijn de wapenborden in opdracht van de Bataafse Republiek uit de kerk verwijderd en verkocht voor de prijs van oud hout! Maar gelukkig was het met voornoemde gegevens en digitale opnamen mogelijk de borden 1:1 en ingelijst en al voor de tentoonstelling te reconstrueren. Hiervoor is samenwerking gezocht met het Centraal Bureau voor Genealogie (CBG) in Den Haag, opdat gegarandeerd werd dat het resultaat historisch en vooral heraldisch verantwoord zou is. Het CBG is ook beheerder van het manuscript van d'Yvoi, dat in het bezit is van het Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Geslacht- en Wapenkunde (KNGGW).[1]
Uiteraard wilden we ook weten voor wie de wapenborden werden gemaakt. Dat is uiteindelijk gelukt. We konden namelijk gebruik maken van het werk van C.D. Bakker, die als eerste heeft gepoogd de wapenborden aan personen te koppelen.[2] Bij controle troffen we echter veel onnauwkeurigheden in zijn toewijzingen aan. Daarom zijn alle toewijzingen gecontroleerd en zonodig verbeterd op basis van de gegevens in de kerkrekeningen.[3] De laatste twijfelgevallen konden op basis van het geslachtswapen met behulp van het CBG worden opgelost.[4]
We werden getroffen door het grote aantal hoge militairen van het Staatse leger, voor wie in de kerk wapenborden waren opgehangen. Deze groep militairen vormt het onderwerp van deze bijdrage. Het ligt voor de hand om eerst stil te staan bij de begrafenistradities van die tijd.

Begraven in de kerk

De gegoede middenklasse, de hogere stand en de adel vonden hun begraafplaats in de kerk. Voor de minder welgestelden en de armen was er plaats op de begraafplaats buiten. In Breda waren er twee begraafplaatsen bij de kerk: één waar nu het kerkplein is en de tweede aan de noord- en tevens schaduwzijde van de kerk. Deze laatste was vooral voor de allerarm-

[1] Collectie KNGGW, *Grafschriften, rouwborden en kerkglazen in verscheidene plaatsen in Utrecht, Holland, Gelderland en Noord-Brabant en van enkele plaatsen in Duitschand; nageteekend in de jaren 1776-1815*, Handschrift, GHS 50 D 31.

[2] Stadsarchief Breda (SAB), C.D. Bakker, *Heraldische- en Genealogische Merkwaardigheden in de Groote- of O.L.Vr. Kerk te Breda*, 24 D 59.

[3] SAB, ARC0137, inv.nrs. 1 t/m 108 en 142 t/m 183.

[4] Hiervoor danken we Yvonne Prins en Rob van Drie van het Centraal Bureau voor Genealogie.

Het interieur van de Grote of O.L.V. Kerk te Breda tijdens de tentoonstelling Woord & wapen, met de tijdelijk teruggehangen wapenborden.
Foto Grote of O.L.V. Kerk, Breda.

sten. Voor de mensen die in de kerk werden begraven maakte het uit waar dat in de kerk gebeurde. De meest aansprekende en respectabele plaats was het hoogkoor. Daar moest dan ook extra voor betaald worden.[5] Daarna volgde de kooromgang. Het schip stond op drie en daarna volgde de zijbeuken. Alhoewel voor deze laatste categorieën geen extra toeslag betaald hoefde te worden.

Men kon begraven worden in de aarde, zoals op een kerkhof, of in een speciaal daarvoor gemetselde grafkelder. Een grafkelder was eigendom en werd op kosten van de eigenaar gemaakt. De eigenaar betaalde voor het recht van een grafkelder aan de kerk en voor het metselen aan de metselaar. De prijs was gebaseerd op de grootte. Kolonel Maarten Kip betaalde voor zijn grafkelder 375 gulden.[6] De erfgenamen van ritmeester François Ferrier en Anna van Nassau betaalden voor hun grafkelder van 88 voet 528 gulden.[7] De extra 153 gulden moesten worden betaald omdat het een kant en klare grafkelder betrof en de bouwkosten inbegrepen waren. De grafzerk waarmee de kelder werd afgesloten of die bovenop de kelder lag, omdat de kelder zelf een ingang aan de zijkant had, moest ook apart betaald worden.

De begrafenis zelf moest vanzelfsprekend ook worden betaald. De kosten hingen af van het type begrafenis. De kerk had daarvoor een tarievenlijst. Voor begraven in de kerk onderscheidde men het eerste gelui, het tweede gelui, het derde gelui, het vierde gelui en het vijfde gelui. Het vijfde gelui werd doorgaans voor kinderen gekozen. Het was de eenvoudigste en goedkoopste vorm. Het kostte 'slechts' 12 gulden en 15 stuivers. Het eerste gelui was de duurste vorm en kostte 118 gulden en 2 stuivers. Maar het kon nog duurder. Men kon zich desgewenst 'ontijdig' laten begraven. Dat wil zeggen begraven worden bij nacht. De extra kosten werden dan gemaakt voor de bidders en voor het afkopen van de boete die werd opgelegd, want begraven bij nacht was verboden. Bijna alle hoge militairen werden begraven met eer-

5 SAB, ARC0137, inv.nr. 890.

6 Nationaal Archief, Den Haag, toegang 1.10.27 inv. nr. 11.

7 SAB, VZ0010, inv. nr. 156.

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

De wapens van (v.l.n.r. en van b.n.b.) : 2. Reinier Vincent van der Beke; 3. Willem van der Beke; 4. Beat Louis Sturler; 5. Jean Pierre Bergier; 6. Daniel de Savornin; 7. George Lauder jr; 8. George Lauder sr; 9. John Cunningham; 10. Alexander Halkett; 11. Gauthier Jean de Villegas; 12. Anna Lauder echtgenote van (ev) Gauthier Jean de Villegas; 13. Hans Wolf von Buchwitz; 14. Philip Tilly; 15. Johan Hartman. Alle afgebeelde wapenborden in deze bijdrage zijn gebaseerd op het handschrift van Maximiliaan Louis van Hangest d'Yvoi, heer van Mijdrecht (1753-1831), collectie Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Geslacht- en Wapenkunde, Den Haag.
Foto's Grote of O.L.V. Kerk, Breda.

ste gelui. Een enkele met het tweede gelui. Met gelui wordt bedoeld het aantal klokken dat bij de begrafenis werd geluid en het aantal keren dat men dit deed. In bijzondere situaties werd extra geluid. Voorbeeld is de begrafenis van Theobald von Weibnum, gouverneur van Breda en kolonel van een regiment cavalerie. Koning-stadhouder Willem III had verordonneerd dat een maand lang elke dag driemaal alle klokken in de Grote Kerk moesten worden geluid. Op verzoek van het gemeentebestuur is dit niet doorgegaan. De bouwkundige staat van de kerktoren stond dat niet toe.[8]

Korte beschrijving wapenborden

Na de begrafenis werden in de buurt van het graf of de grafkelder wapenborden opgehangen. Op het wapenbord prijkte het familiewapen van de betrokken man of vrouw en de overlijdensdatum. Op borden voor vrouwen werd in plaats van haar familiewapen ook wel een alliantiewapen geplaatst. Dat wil zeggen een wapen voor de helft samengesteld uit haar familiewapen en voor de andere helft uit het familiewapen van haar man. Men was van mening dat de voornaamheid van iemand voor een belangrijk deel door zijn afkomst werd bepaald. Dat bracht mensen ertoe niet alleen zijn eigen familiewapen op het bord te plaatsen, maar ook dat van zijn grootouders of overgrootouders en zelfs zijn of haar betovergrootouders. Er wordt respectievelijk gesproken over borden met vier kwartieren, acht kwartieren en zestien kwartieren. Men schroomde ook niet waar nodig de afkomst mooier voor te stellen dan die was. Het lijkt dat kolonel Maarten Kip zich daaraan schuldig heeft gemaakt. De moeder van zijn grootvader is niet bekend of niet aanzienlijk genoeg en werd vervangen door de grootmoeder van zijn grootmoeder van vaderskant, Agnes van Odenhoven.[9]

De kolonels op het koor

De veronderstelling dat het hoogkoor de hoogste

[8] SAB, ARC0001, inv. nr. 257.

[9] F.L.E. van Odenhoven, *Raadsels rond een grafsteen in Breda* (1966).

16

17

18

19

19 bis

20

21

22

De wapens van (v.l.n.r. en van b.n.d.): 16. Paul van Arnhem; 17. Rudolph Huijgens; 18. Barthold Huijgens; 19. Philip van Schuijlenburg; 19 bis. Pieter Bekastel; 20. Henri Meolis; 21. Albert von Bonstetten de Berne; 22. Stoeher.
Foto's Grote of O.L.V. Kerk, Breda.

concentratie wapenborden voor hoge militairen[10] uit het Staatse leger oplevert, blijkt juist. Dit is ook in lijn met het relatief grote aantal grafzerken en grafkelders dat op het koor wordt aangetroffen. De grafzerken op het koor behoren toe aan François Ferrier, ritmeester van een compagnie Kurassiers; Johan Theobald von Weibnum, gouverneur van Breda en kolonel van een regiment cavalerie; Ernst Wilhelm von Salisch, gouverneur van Breda en kolonel van een regiment infanterie; Gauthier Jean de Villegas, gouverneur van Breda en kolonel van een regiment infanterie; Maarten Kip, kolonel van de infanterie, wagenmeester generaal en commandeur van Willemstad; Rodolph Antoine Salis, kolonel van een regiment Zwitsers en Andries August Pretorius, kolonel van een regiment infanterie. Deze bijdrage wil de schijnwerpers richten op de militairen die op het hoogkoor begraven zijn, geen grafzerk hebben, maar daar wel hun wapenbord lieten ophangen. Over von Weibnum, von Salisch, Kip en Pretorius is al elders gepubliceerd.[11] In deze bijdrage worden zij daarom slechts terloops genoemd.

Luitenant-generaal Reinier Vincent van der Beke (afb. 2) voerde sinds 6 augustus 1701 als kolonel het bevel over het infanterieregiment dat bij zijn oprichting in 1664 bekend stond als het regiment van Vrijbergen. Op 4 augustus 1702 volgde zijn bevordering tot brigadier om uiteindelijk 20 juli 1709 bevorderd te worden tot luitenant-generaal. Voor hij het bevel over zijn regiment aanvaardde was hij al kolonel-commandant van het regiment dat bij de oprichting in 1664 bekend stond onder de naam regiment de Mauregnault. De kolonel van dat regiment was op dat moment Jacques Louis graaf de Noyelles. Reinier van der Beke overleed op 5 maart 1724 en werd 13 maart daaraanvolgend in de kerk begraven. Bij de begravenis is de zogenaamde Grote Bom geluid. De grootste klok in de kerktoren. Hij woog 100 ton en is gegoten in 1503. In zijn familiewapen voerde hij de lijfspreuk "Espoir contente".

Hetzelfde wapen en dezelfde spreuk werd gevoerd door luitenant-generaal Willem van der Beke. (afb. 3) Hij was sinds 29 maart 1763 kolonel van het regiment cavalerie bekend onder de naam Maurits van Nassau. Zijn bevordering tot luitenant-generaal vond plaats op 14 maart 1766, drie jaar voor zijn overlijden op 13 januari 1769. Hij werd begraven op 6 januari 1769. Willem van der Beke had naast zijn kolonelschap een tweede functie. Hij was majoor-commandeur van Breda. Dat betekende dat hij de militaire commandant van Breda was en tevens de functie van plaatsvervangend gouverneur van Breda vervulde.

Generaal-majoor Béat Louis Sturler (afb. 4) voerde als kolonel het bevel over een regiment Zwitsers, bekend als de Zwitsers van Bern (Gumoens). Hij kreeg dat commando in mei 1755. De bevordering tot generaal-majoor vond plaats 14 maart 1766. In 1755 had hij het regiment al zeven jaar gediend als kolonel-commandant en een jaar als luitenant-kolonel. Hij overleed op 20 juli 1773 en werd begraven op 24 juli 1773. Hij is nooit getrouwd geweest. Zijn leven stond ten dienste van de oorlog. Hij had de naam zeer moedig en zeer ervaren te zijn.

Kolonel Jean Pierre Bergier (afb. 5), heer van Warrens

[10] Persoonlijke gegevens komen tenzij anders vermeld uit de DTB-boeken in het Stadsarchief van Breda en Commissieboeken van de Raad van State 1581-1792 in het Nationaal Archief.

[11] Zie: Walter van de Garde, 'Vijf hoge militairen uit het Staatse leger in de schijnwerper', in: *Armamentaria. Jaarboek Legermuseum* 44 (2009) 224-255.

23

24

25

26

27

28

29

30

De wapens van (v.l.n.r. en van b.n.b.): 23. Margerij Bruce ev James Balfour; 24. Minardina Sophia Dedel ev Gaspard de la Gadelierre; 25. Emerentia Pedij ev Philip Tilly; 26. Alette Kip ev Francois Bertrand; 27. Catharina Henriette Kip ev Nicolaas Broen; 28. Catharina Houtman ev Jean Pierre Bergier; 29. Anna Floren ev Johan Cunningham; 30. Maria Beuckelaar ev Adriaan van Son.
Foto's Grote of O.L.V. Kerk, Breda.

was kolonel-commandant van een ander regiment Zwitsers van Bern. Deze functie vervulde hij echter niet langer dan een maand. Hij had het regiment toen al wel tien jaar gediend als luitenant-kolonel. En daarvoor vier jaar als majoor. Hij trad als majoor toe tot het regiment na ook als majoor te hebben gediend in het regiment Zwitsers van Milord Albermarle.

Sturler en Bergier zijn niet de enige kolonels van Zwitserse herkomst die in Breda begraven zijn. Ook Rodolphe Antoine baron de Salis ligt er begraven. Hij leidde het regiment Zwitsers van Graubünden (Grisons) van 28 april 1735 tot 11 mei 1745. Dat is de datum waarop hij sneuvelde in de slag bij Fontenoy. Deze slag in de Oostenrijkse Successieoorlog werd door het geallieerde Brits-Nederlandse leger verloren nadat de Fransen reservetroepen hadden ingezet. Salis trad vrijwel zeker al als jongeman toe tot het regiment en is via de rangen van vaandrig, luitenant en kapitein in 1727 opgeklommen tot de rang van majoor. De bevordering tot luitenant-kolonel volgt in 1735 om een maand later kolonel van hetzelfde regiment te worden. Als kapitein bij het regiment komen we hem tegen bij zijn huwelijk met de dochter van een Bredase burgemeester, Amaranthe de Raedt van Kerckum. De huwelijksakte vermeldt dat hij commandant was van een compagnie in het regiment van monsieur Smit. In deze laatste herkennen we kolonel Christoffel Schmid de Grüneck.

Luitenant-generaal Daniel de Savornin (afb. 6), geboren op 11 april 1666, kreeg 26 maart 1716 het kolonelschap over een regiment infanterie dat in 1671 werd opgericht als het regiment Smitsburg. Hij had het regiment toen al vanaf 1704 gediend als kolonel-commandant. Zijn bevordering tot luitenant-generaal kreeg hij 6 juli 1733. Als majoor diende hij in het regiment van kolonel Daniel de Tassin de Torsay. Hij overleed 10 mei 1740 en werd begraven op 18 mei daaropvolgend.

Ook Schotse regimenten waren actief binnen het Staatse leger. Een daarvan is het regiment van Scott of Buchleuch, zoals het bij de oprichting in 1603 heette. Drie achtereenvolgende regimentscommandanten zijn in de kerk begraven. De eerste is George Lauder (afb. 7), kolonel van het regiment sinds 9 oktober 1689. Na in 1702 tot brigadier, in 1704 tot generaal-majoor en in 1709 tot luitenant-generaal te zijn bevorderd, overleed hij op 20 juni 1716 en werd hij vijf dagen later in de kerk begraven.

De naam van deze kolonel is verbonden aan die van de schrijver en schilder Jacob Campo Weyerman. Voor hij zich op schilderen en schrijven toelegde heeft hij korte tijd als cadet in dit regiment gediend. Later zou hij niet alleen beroemd, maar ook berucht worden. Beroemd als schrijver van schildersbiografieën en berucht als 'journalist'. De laatste jaren van zijn leven heeft hij veroordeeld voor chantage moeten doorbrengen in de Gevangenpoort in Den Haag.[12]

Dichtbij hangt ook het bord van zijn vader met dezelfde naam. Deze George Lauder (afb. 8) was ook militair en diende als kapitein en vanaf 11 september 1657 als luitenant-kolonel in het regiment infanterie dat in 1595 werd opgericht als het regiment Schotten Murray. Hij overleed op 68-jarige leeftijd op 29 december 1755 en werd in het nieuwe jaar op 3 januari begraven. Het wapenbord van deze George Lauder bevat behalve het familiewapen, ook een epitaaftekst. Deze luidt: 'Ci gist le tres Noble et tres illustre Mos: Georgius

[12] Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, Den Haag (www.inghist.nl) *Digitaal Vrouwen Lexicon van Nederland*, lemma Someruell, Elisabeth.

Lauderus en son vivant Capit: et Lieut: Collonel d'un Regiment d'Infanterie au Service de tres hauts tres puissants Messrs. les Etats Generaux des Provinces Unies qui passa de cette vie a la vie bienheureuse le 30 Nov: 1670 de son age le 68e.'

Misschien wel direct naast of boven het zijne hing het wapenbord van John Cunningham (afb. 9), kolonel van het regiment Schotten waarbij hij had gediend. Deze John Cunningham overleed 12 mei 1730 en werd een week later op het koor begraven. Op het wapenbord stond ook de wapenspreuk 'Over, Fork Over'. Nu wij de wapenspreuk kennen, weten we ook dat het familiewapen een sprekend wapen is. Het stelt namelijk een gestileerde (hooi)vork voor. Volgens de overlevering gaat de wapenspreuk terug op een geschiedenis waarin Macbeth een hoofdrol speelt. Nadat Macbeth Duncan de eerste koning van Schotland heeft omgebracht wil hij ook diens zoon ombrengen. Deze zoon, Malcolm Canmore, verbergt zich in een boerenschuur en vraagt de boer roepend 'Over, Fork Over' hem onder het hooi te verbergen. De list slaagt en het leven van Malcolm is gered. Als Malcom Canmore zeventien jaar later Macbeth verslaat en tot koning van Schotland wordt gekroond beloond hij de boer die hem destijds redde met de heerlijke rechten van Cunningham, waarmee de familie zijn naam kreeg.[13]

Terug naar het regiment Schotten van George Lauder. George Lauder wordt als kolonel opgevolgd door Alexander Halkett (afb. 10). Hij zal het regiment leiden tot zijn dood in 1742 en bracht het tot generaal-majoor. Hij voerde als wapenspreuk 'Fides Sufficit', wat zoveel betekent als 'Geloof alleen is genoeg'. Dankzij een beschrijving van het kampement ten zuiden van Oosterhout uit 1732 kennen we de kleuren van het uniform van het regiment van Halkett. De militairen droegen rode rokken met gele opslagen en gele vesten.[14]

De opvolger van Alexander Halkett was George de Villegas. Deze George de Villegas was de zoon van Gauthier Jean de Villegas (afb. 11), kolonel van het infanterie regiment dat in 1668 was opgericht als regiment Wirtz van Ornholm. Hij nam het regiment als kolonel op 2 december 1708 over van Johan Frederik graaf van Dohna-Ferrassières. Een jaar later werd hij bevorderd tot generaal-majoor en op 11 maart 1727 tot luitenant-generaal. Om iets te laten zien van de onderlinge relaties tussen de militaire families in Breda: Gauthier de Villegas was gehuwd met Anna Lauder (afb. 12). Anna was zuster van generaal George Lauder en dochter van luitenant-kolonel George Lauder. Gauthier de Villegas is op 30 maart 1730 overleden en 6 april daaraanvolgend begraven.

Kolonel Hans Wolf von Buchwitz (afb. 13) was in 1711, na al drie jaar opgetreden te zijn als kolonel-commandant, Ernst Willem von Salisch opgevolgd. Zij kenden elkaar toen al vele jaren, omdat zij samen in het regiment Holstein-Norburg dienden. Eerst als majoor, daarna als luitenant-kolonel om uiteindelijk beiden de hoogste functie in het regiment te verwerven. Evenals von Salisch was von Buchwitz afkomstig uit Neder-Silezië, beter bekend als Pruisen. Na de overdracht van zijn regiment aan Johan Bertrand de Mortaigne heeft von Buchwitz nog 23 jaar in Breda van zijn welverdiende rust genoten. Hij overleed 27 april 1740 en werd 2 mei begraven.

Generaal-majoor Philip Tilly (afb. 14) was kolonel van het infanterie regiment dat bij zijn oprichting in 1673 bekend stond als regiment d' Ulsparre. Hij voerde het regiment sinds 4 augustus 1727 aan als kolonel-commandant en vanaf 10 juli 1722 als kolonel. Zijn bevordering tot generaal-majoor volgde januari 1742. Daarvoor diende hij het regiment als luitenant-kolonel en majoor. We mogen wel aannemen dat hij zijn gehele militaire loopbaan bij dit regiment heeft doorlopen.

Volgens het manuscript hing er op het koor ook een wapenbord van Johan Hartman (afb. 15), kolonel van een cavalerie regiment (cohortis equestris), en overleden 22 februari 1711. Ik heb over hem echter nog geen nadere gegevens kunnen vinden.

De andere officieren op het koor

Ter afronding van deze bijdrage worden de overige militairen vermeld die hun wapenbord op het koor hadden hangen.

Paul van Arnhem (afb. 16), ambtsheer van Ermelo en heer 'tot den Hulshorst', majoor in het cavalerie regiment van Walraven graaf van Nassau-Saarbrücken. Paul van Arnhem trad april 1671 zeer kort na de oprichting toe tot dit regiment. Lang heeft hij niet bij het regiment gediend. Hij overleed al twee jaar later op 12 februari 1673.

Rudolph Huijgens (afb. 17), kapitein in het infanterieregiment van Assuerus van den Boetzelaer, Heer van Leeuwen, overleden 22 september 1674. Dit regiment opgericht door van den Boetzelaer in 1672 zou in 1678 al weer worden opgeheven.

Bartold Huijgens (afb. 18), heer tot Opvorst, kapitein in het Staatse leger, overleden 22 februari 1675.

Luitenant Philippus van Schuijlenburg (afb. 19), volgde Ernst Willem von Salisch op als luitenant-kolonel bij het regiment van Holsteijn, toen deze in 1689 kolonel van dit regiment was geworden. Zijn opvolger als luitenant-kolonel was in 1703 Hans Wolf von Buchwitz,

[13] Clan Cunningham Society of America, Inc.

[14] W.H. Seters, 'Het Campement bij Oosterhout Anno 1732', in: *De Oranjeboom*, (1969).

die op zijn beurt Salisch opvolgde als kolonel van het regiment. Hier past een aantekening. Von Buchwitz kon Schuijlenburg opvolgen omdat deze in dat jaar overleden was. Zonder diens dood was Von Buchwitz in 1708 waarschijnlijk niet aangesteld als kolonel-commandant van het regiment en had hij in 1711 Von Salisch in de functie van kolonel kunnen opvolgen.
Henri Meolis (afb. 20), majoor in het infanterie regiment van William Killingrew, overleden 25 december 1671. Dit Engelse regiment wordt in 1665 opgeheven als het weigert de eed van trouw af te leggen voor de Staten-Generaal.
Albert von Bonstetten de Berne (afb. 21), kapitein van een compagnie soldaten te voet, overleden 3 februari 1654.
Ene Stoeher (afb. 22), kapitein, overleden 24 september 1701.
De naam die hoort bij het wapenbord met de overlijdensdatum 14 oktober 1739 is in de begraafregisters moeilijk te ontcijferen. De voornaam is in ieder geval Pieter en de achternaam moet waarschijnlijk gelezen worden als Bekastel of Behastel (afb. 19 bis). Nadere gegevens zijn tot nu niet gevonden.

De officiersvrouwen op het koor

De overleden echtgenotes van de hoge militairen mogen niet onvermeld blijven. Zij geven namelijk aardig inzicht in de wijze waarop de verschillende militaire families met elkaar verweven waren.
Margerij Bruce (afb. 23), overleden 11 februari 1691, was de huisvrouw van James Balfour, luitenant-kolonel in het regiment Schotten, waarvan later de hiervoor genoemde John Cunningham kolonel zou worden. Via haar vader en oom was zij ook verbonden met George Lauder en Gauthier Jean de Villegas.
Minardina Sophia Dedel (afb. 24), overleden 25 augustus 1760, is de douarière van generaal Gaspard Steven de la Gadelierre. De la Gadelierre volgde in 1730 Gauthier Jean de Villegas op als kolonel van het regiment. Hij had toen al vijf jaar het commando over het regiment gevoerd als kolonel-commandant. Op zijn beurt zal hij in 1748 weer worden opgevolgd door George de Villegas, zoon van Gauthier Jean de Villegas.
Emerantie Pedij (afb. 25) is overleden op 3 oktober 1751 en op het koor begraven. Zij was de weduwe van generaal-majoor Philip Tilly.
Aletta Kip (afb. 26), dochter van kolonel Maarten Kip, was gehuwd met François Bertrand, kapitein in het infanterie regiment Luiker Walen van René François Jamart. Zij overleed 27 maart 1711. Ook haar zus Catharina Henriette Kip (afb. 27) vond na haar overlijden op 5 augustus 1744 een rustplaats op het koor. Zij was de weduwe van Nicolaas Broen, ook wel geschreven als Broun, majoor in het infanterie regiment van generaal Johan Theodoor baron van Friesheim.
De weduwe van kolonel Jean Pierre Bergier, Catharina Elisabeth Houtman (afb. 28), ligt bij haar man begraven met een eigen wapenbord dat voor de helft uit het wapen van haar man bestaat. Zij overleed 28 december 1755.
Ook de eerste echtgenote van John Cunningham heeft op het koor een wapenbord. Zij is echter buiten de stad begraven. Waarom is onbekend. We weten wel dat het vaker gebeurde dat ingeschrevenen in het begraafregister van de kerk buiten de stad werden begraven. Zij heette Anna Floren (afb. 29) en overleed 20 februari 1730. Cunningham hertrouwde later met Susanna de Palma. Deze vrouw overleed 30 januari 1738. Ze is wel in de kerk begraven, maar voor haar werd geen wapenbord opgehangen.
Henriette, de zuster van John Cunningham, blijkt uit haar wapenbord getrouwd te zijn geweest met Sebastiaan van Glabbeek. Hij is in 1707 kapitein van een compagnie artillerie en klimt op tot hij in 1735 kolonel wordt van een regiment artillerie. In 1747 wordt hij bevorderd tot luitenant-generaal.
Maria Beuckelaer (afb. 30), overleden 30 juni 1717, was de huisvrouw van ritmeester Adriaan van Son. Deze ritmeester komen we later tegen als majoor in het cavalerieregiment van kolonel Gijbert Herman Hendrik baron van Drymborn, om deze in 1738 zelfs op te volgen als kolonel. Inmiddels is hij als weduwnaar twee keer hertrouwd. De eerste keer met een dominéesdochter, Cornelia Junius en voor de tweede keer met Petronella Susanna de Mauregnault, dochter van kolonel Gaspard de Maurgenault, kolonel van het infanterie regiment dat bij oprichting in 1664 bekend stond als regiment Schotte.

Uitleiding

De beperking van het toegestane aantal woorden voor deze bedrage maakt het onmogelijk om dieper op de persoon, de mens achter de genoemde militairen in te gaan. Dat is jammer want een korte verkenning in de archieven liet zien dat achter de meeste van hen een boeiend verhaal schuilt. Misschien komt het er nog eens van daar een afzonderlijk artikel aan te wijden. Misschien wel meerdere. Voor deze keer blijft het erbij te constateren dat het grote aantal (zeer) hoge officieren uit het Staatse leger, die hun rustplaats in de Grote of O.L.V. Kerk te Breda hebben gevonden, in het bijzonder op het koor, de kerk doet lijken op een pantheon. Een eregebouw voor overleden beroemde en moedige mannen in dienst van de Verenigde Nederlanden. Een eregebouw waarin hun plaats werd gemarkeerd door bijzonder fraai gebeeldhouwde grafzerken en mooi geschilderde wapenborden.

Zie over de tentoonstelling Woord & wapen: http://www.grotekerkbreda.nl/woord_en_wapen.php

Kozakken attaqueren in Drenthe
De eerste gevechten op Nederlandse bodem van 9 tot 16 november 1813

Anne Aalders - **auteur van *Met gevelde lans en losse teugel. Kozakken in Nederland 1813-1814* (2002)**

Nadat Napoleon op het slagveld bij Leipzig een totale nederlaag had geleden in de 'Grote Volkerenslag' van 16 tot 19 oktober 1813, verschenen enkele weken later de eerste Russische troepen aan onze grenzen. De voorhoede bestond uit cavalerie-eenheden, die op snelle kittige paardjes her en der langs onze oostgrens op doken. Dit waren de Kozakken.

In naam van de kroonprins van Zweden

Militair gezien werd ons land op 10 november 1813 tot oorlogsgebied verklaard. Het legerbulletin van Graaf Bernadotte, commandant van het (geallieerde) Noordelijke Leger meldde die dag: 'Generaal Baron Winzingerode is op mars naar Bremen en verspreidt zijn troepen over het hele land van Oldenburg en over de grenzen van Holland.'
Een dag daarvoor op dinsdag 9 november 1813 vertoonden zich enkele tientallen ruiters bij Gramsbergen en bij de grensovergang Venebrugge (Overijssel) Het waren Kozakkenpatrouilles die snel verder trokken om het pad te effenen voor Russisch-Pruisische troepen die onze grenzen naderden. De aanvoerder ('ataman') van het Kozakkendetachement was kolonel L.A. Narischkin. Zijn manschappen vormden een onderdeel van het groot Russische legerkorps onder generaal Winzingerode. De Kozakken werden gerekend tot ongeregelde troepen: soldaten die uitblonken in verkenning- en overrompelingstechnieken.
Op vrijdag 12 november 1813 - in de namiddag - naderden vanaf het plaatsje Escherbrugge een regiment Kozakken de Drentse vestingstad Coevorden. De vesting werd door hen opgeëist in naam van de Russische Keizer, maar zoals verwacht kon worden, weigerde overste David, de commandant van het Franse garnizoen in deze stad, zijn post over te geven. De ochtend hierna volgde een nieuwe sommatie, nu in naam van Bernadotte, kroonprins van Zweden en legeraanvoerder van de Verbondenen.[1] Coevorden werd evenwel niet belegerd. Kozakken waren volstrekt onbedreven in het aanvallen en veroveren van een vesting. Hun kwaliteiten lagen in het uitvoeren van snelle charges en onverwachte positiewisselingen, aanvalstactieken waar de snelle wendbare paardjes zich uitstekend voor leenden.

Tussen twee vuren

Op 15 november 1813 stuitte een Franse compagnie onder bevel van de Zwitserse kapitein Joseph Gaspar Schumacher bij zijn poging Coevorden vanuit het noorden te bereiken op, hevige tegenstand van een groep Kozakken. De compagnie was op 10 november uit Groningen vertrokken met de opdracht de optrekkende Kozakken tegen te houden, die ten noorden van Papenburg (Duitsland), met hulp van een daar gelegen wagenveer de rivier de Eems wilden oversteken. Schumacher en zijn mannen kwamen te laat en liepen in een hinderlaag van de Russische ruiters. Drie man werden gedood en meerdere verwond. De Kozakken namen verder een korporaal en vier soldaten gevangen.
Een terugtocht naar Groningen of naar Delfzijl, een door de Fransen bezette vesting, bleek niet meer mogelijk omdat een grote geallieerde troepenmacht bij Nieuweschans de provincie Groningen was binnengetrokken. Na allerlei omzwervingen en een hachelijke ontsnapping uit de vesting Bourtange, naderden de Fransen op 15 november het dorp Roswinkel. Tegen twee uur in de middag achterhaalden ze een detachement Kozakken, dat een aantal gevangen Fransen militairen met zich mee voerde. Door een snelle en onverwachte aanval konden ze deze bevrijden. Enkele Kozakken raakten gewond, maar konden ontkomen met achterlating van twee gewonde paarden.
De nacht van 15 op 16 november brachten de Fransen

[1] Een verbond tussen Russen, Pruisen, Oostenrijkers en Zweden.

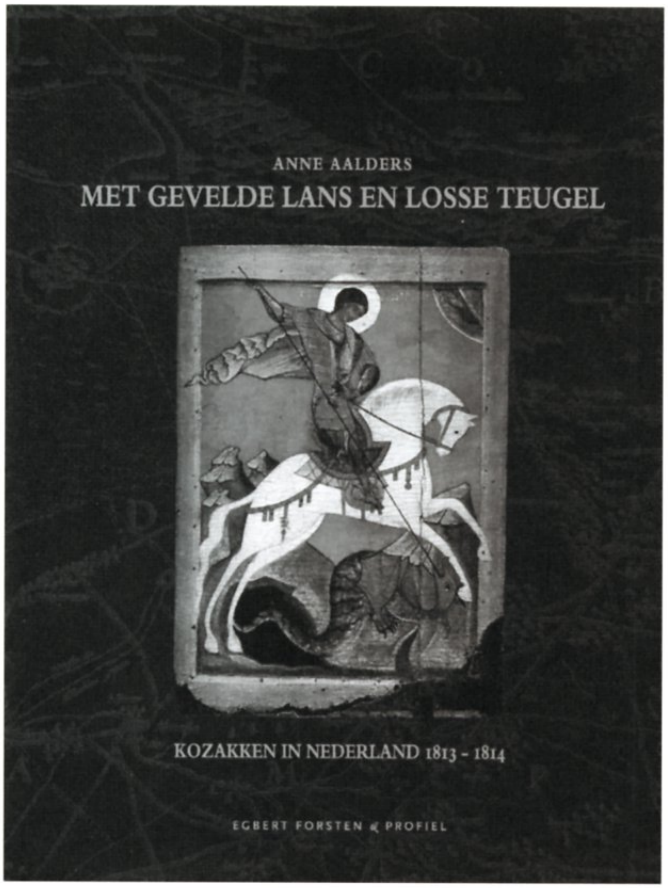

Anne, Aalders, *Met gevelde lans en losse teugel. Kozakken in Nederland 1813-1814* (Bedum 2002), omslag.

Kolonel L.A. Narischkin. Miniatuurportret zoals afgebeeld in G.J.W. Koolemans Beijnen, *Historisch gedenkboek der herstelling van Neêrlands onafhankelijkheid in 1813* (Haarlem 1912-1913) 4 dln.
Bezit auteur.

door in enige afgelegen boerenwoningen, waar hen tegen betaling de noodzakelijke verzorging werd gegeven. De volgende morgen vervolgden ze hun mars naar Coevorden.
Schumacher schreef hierover in zijn dagboek: *Tegen de middag, toen wij nog ongeveer een uur van Coevorden verwijderd waren, bemerkten we galopperende Kozakken, die spoedig met zo`n 250 man op ons toe kwamen. Een van hun officieren naderde ons met een witte vlag en vroeg - in het Frans - wat voor troepen wij waren. Toen hij hoorde dat wij Franse troepen waren eiste hij dat wij de geweren zouden afleggen. Ik antwoordde ontkennend en wij marcheerden door. Spoedig daarna verschenen er meer Kozakken tot een aantal van wel 350 man. Ze vuurden op ons met hun pistolen die ons vanwege de afstand weinig schade toebrachten. Tot ons ongeluk had de aanhoudende regen onze geweren zodanig natgemaakt, dat we slechts zo nu en dan een schot konden lossen. De Kozakken kregen dat door en kwamen met hun gebruikelijke hoerageschreeuw en in snel galop op ons toe. Doordat wij ons met onze, deels onbruikbare geweren niet konden verdedigen tegen de lange lansen van de Kozakken, vluchtten wij door een naast de weg liggend kanaal, waar we bijna tot aan de borst door het water moesten.*
We hielden de patroontassen in de lucht om het kruit droog te houden. Een paar man van ons die langzaam door het kanaal liepen en dus wat achter bleven, werden door de pistolen van de Kozakken verwond. We liepen in ijlpas naar een nabijgelegen boerderij die ons als vesting diende. Onmiddellijk liet ik de geweren weer in de goede stand zetten. Ondertussen reden de Kozakken naar een verderop gelegen brug en kwamen weer op ons af. Nadat wij onze geweren in een juiste stand hadden gezet, kwamen wij uit het huis en gingen richting Coevorden terwijl op honderd pas voor ons zich nog de Kozakken bevonden. Maar ondanks hun overmacht marcheerden wij in een gelid van zes voorwaarts.[2]

Misleiding

De Kozakken trokken zich terug en maakten de indruk dat ze bang waren. Mogelijk hoopten ze dat de Fransen achter hen aan zouden komen, want na een paar honderd meter keerden ze plotseling om en galoppeerden met luid hoerageschreeuw op de Franse

[2] Vertaling van Schumacher's dagboek.

Russische keizerlijke Kozak (midden). Handgekleurde gravure Stöttrup. Plaat in: L. von Köller, *Uniformzeichnung der vorzüglichsten Europäischen Truppen* (Kiel 1802).
Legermuseum, Delft

Kapitein J.G. Schumacher. Bron: *Nieuwe Drentsche volksalmanak* (1954).
Bezit auteur

soldaten af. Dit schreeuwen was een gebruikelijke Kozakkentactiek die werd toegepast om de vijand schrik aan te jagen om ze dan te kunnen overmeesteren. Schumacher en zijn Fransen lieten zich echter niet van de wijs brengen en zetten zich in de houding om te vuren. Toen de Kozakken op ongeveer honderd passen verwijderd waren, vuurden ze ongeveer dertig schoten af op de Kozakken die het dichtste bij waren. Het gevolg was dat er negen van hun paarden vielen. Aangezien de kapitein beducht was om met lege geweren voor de lange lansen te komen te staan, liet hij slechts de hoogst nodige schoten lossen. De Kozakken schoten daarop hun pistolen leeg en renden terug. Deze geweer- en pistoolschoten werden in Coevorden opgemerkt, waarop men hun vrienden te hulp kwam met 400 man en twee kanonnen. Bij het daaropvolgend gevecht verloren de Fransen zeven kameraden en raakten er achttien man gewond. De Kozakken sloegen op de vlucht. Over het aantal verliezen en gewonden aan Kozakse kant doet Schumacher geen mededeling.
De vesting Coevorden telde een bezetting van 800 man Franse troepen die daar in garnizoen bleven tot 7 mei 1814 toen ze vrijgeleide kregen om dwars door Nederland naar hun vaderland terug te keren. De inwoners van Coevorden werden onderworpen aan een ijzeren discipline en waren in hun levensvoorzieningen grotendeels afhankelijk van wat de Fransen hen verstrekten. Heel vaak maakten de soldaten plundertochten buiten de stadwallen, waarbij geregeld schermutselingen plaatsvonden tussen de rond de stad gelegerde bewakingspatrouilles van de Kozakken. Enkele van hen moesten dat met dood bekopen en werden begraven in Drentse grond. Een bekend Kozakkengraf bevindt zich op het erf van de boerderij *De Kozakkenhoeve* in Dalen. Een van de zeer zeldzame herinneringen die ons nog attendeert op het bezoek van de stormvogels van de tsaar aan Drenthe en aan Nederland.

Besluit

De schermutselingen op 15 en 16 november 1813 tussen Bourtange en Coevorden tussen Fransen en Kozakken waren de eerste op Nederlands grondgebied. De Fransen kwamen er redelijk goed vanaf, vooral doordat Schumacher en zijn mannen geoefende en ervaren soldaten waren en zij hulp kregen vanuit Coevorden. We mogen aannemen dat deze gevechten in Drenthe de angst onder de Fransen

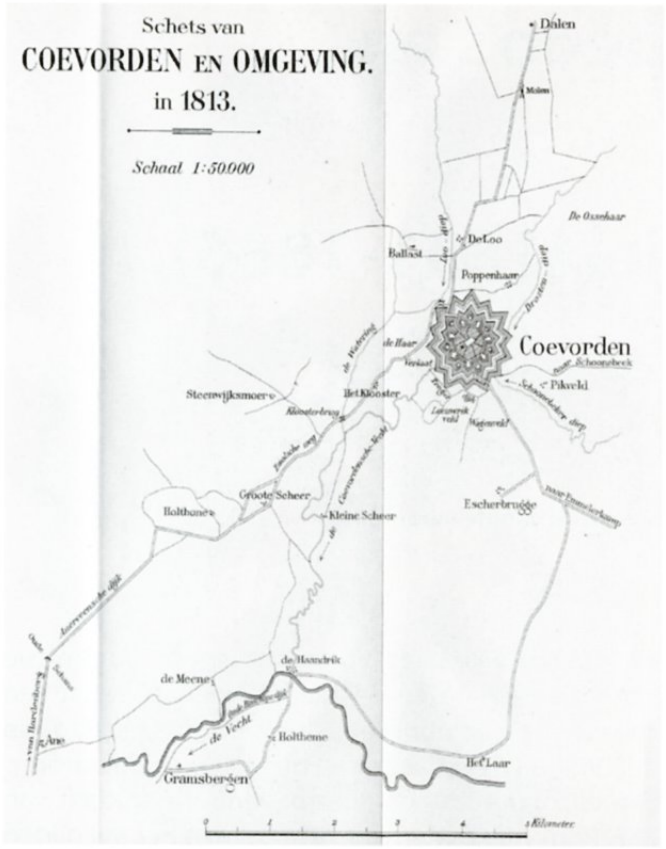

Coevorden en omgeving in 1813. Kaart in F.H.A. Sabron, *In en om Coevorden in 1813-'14* (Breda 1913).
Bezit auteur

danig heeft vergroot. De vele niet gevechtsbekwame Franse douaniers, gendarmes en ambtenaren lieten het dan ook niet op een conflict aankomen en zochten een veilig onderkomen in een negental vestingsteden die een Franse bezetting konden aanhouden.[3] De Kozakken ondervonden op hun bevrijdingstocht door Nederland zodoende weinig tegenstand.

Bronnen/literatuur

- Aalders, A., *Met gevelde lans en losse teugel. Kozakken in Nederland 1813-1814* (Bedum 2002).
- Koolemans Beijnen G.J.W., Historisch gedenkboek der herstelling van Neêrlands onafhankelijkheid in 1813 (Haarlem 1912-1913) 4 dln.
- Sabron, F., *In en om Coevorden in 1813-'14 (*Breda 1918).
- Schumacher, J., *Tagebuch mit Verzeichnis meiner Reisen und Bemerkungen über einige mir vorgefallene Begebenheiten während meiner Kriegsdiensten und Feldzügen* (Luzern 1813-1814). Bürgerbibliothek Luzern, nr. M.116/4°.

De auteur hield een lezing over Kozakken in Nederland in het Legermuseum in Delft op zaterdag 17 oktober 2009, Landelijke Archievendag, tijdens de Week van de Geschiedenis. Op de website van het museum is hierover een zogenaamd thema te vinden: www.collectie.legermuseum.nl

[3] Coevorden, Delfzijl, Deventer, Den Helder, Naarden, Grave, Bergen op Zoom, Venlo en Maastricht.

Buskruit, geschut, torpedo's en projectielen
Willem Christoffel Hojel (1831-1886), een auteur van formaat

Gerben Klein Baltink - **correspondent Vuurwapens en geschut van de vereniging**

Dat ook oude boeken interessant materiaal voor nader onderzoek door leden van onze vereniging kunnen opleveren, mag zeker blijken uit de serie boeken en de vele publicaties van de hand van artillerie-officier kolonel W.C. Hojel (1831-1886).
Naast vele tientallen bijdragen in de Militaire Spectator, droeg Hojel bij aan diverse publicaties in andere vaktijdschriften en verschenen van zijn hand een tiental zelfstandige publicaties in boekvorm. Het centrale thema bij Hojel is de artillerie-wetenschap, vaak meer specifiek de ballistiek. Veel van de publicaties over de berekening van projectielbanen en -snelheden zijn op het eerste gezicht niet eenvoudig toegankelijk voor hen die niet in dat onderwerp geschoold zijn. Ook al zijn de meeste van die publicaties meer dan honderddertig jaar oud, ze vormen nog steeds een belangrijk deel van de grondslagen van de ballistiek.
Daarnaast verschenen er van zijn hand diverse publicaties, bestemd voor het onderwijs aan de Koninklijke Militaire Academie (KMA).
Zijn leerboeken over aan wapens en munitie gerelateerde zaken zijn daar een fraai voorbeeld van. Daarom staat in dit artikel zijn *Handleiding tot de algemeene artillerie-wetenschap* (1879-1881), in vier delen, centraal.

Willem Christoffel Hojel werd op 4 juni 1831 geboren te Soerakarta (voormalig Nederlands-Indië) en overleed op 10 februari 1886 te Den Helder. Enkele dagen later werd hij te Den Haag begraven.
Hij kwam met zijn ouders in 1837 naar Nederland, waar hij in 1848 begon met zijn studie aan de Koninklijke Militaire Academie. Ook zijn vader en grootvader waren officier geweest, zijn vader langere tijd in Britse dienst.
In een prachtige militaire loopbaan wisselde hij commandofuncties af met het leraarschap aan de KMA, waar hij later Directeur der Studiën werd. Hij was tevens vele jaren voorzitter van de Commissie van Proefneming en besteedde veel aandacht aan zowel zijn eigen publicaties als het lidmaatschap van de KVBK en de redactie van de Militaire Spectator.
Een bijzondere functie betrof zijn rol Adjudant van ZKH Prins Alexander, van 1881 tot aan het overlijden van de Prins op 21 juni 1884 en de plechtigheden rondom de bijzetting van de Prins op 17 juli (!) van dat jaar. Na het overlijden van de prins werd Hojel Adjudant in Buitengewone Dienst van de Koning. Vervolgens vervulde hij tot aan zijn overlijden de functie van Commandant 3e respectievelijk 4e Regiment Vestingartillerie (tevens Commandant van de Stelling te Den Helder).
Hojel is voor zijn vele militaire verdiensten veelvuldig onderscheiden, onder andere als Commandeur in de Orde van de Eikenkroon.
Op op 18 juli 1863 trouwde Hojel met jonkvrouw Anne Caroline Madeleine Blois van Treslong (1839-1911).
Uit dit huwelijk werden een zoon en dochter geboren: Willem August Hojel en Jacoba Marie Hojel.

Buskruit

Deze handleiding was bestemd voor het onderwijs aan de KMA, maar biedt onbedoeld een fantastisch historisch overzicht van de stand der techniek en het in gebruik zijnde materieel in de tweede helft van de negentiende eeuw.
Deel 1 (Buskruit, 1879) geeft in 61 bladzijden een prima overzicht van het ontstaan, de productie en het gebruik van buskruit. Zowel de grondstoffen (salpeter, zwavel en houtskool) als het brandgedrag van buskruit en de praktische voor- en nadelen bij het gebruik worden uitgebreid behandeld. Theoretische achtergrondinformatie over het meten van gasdruk ('de spankracht der gassen') wordt verhelderd met

1

Willem Christoffel Hojel (1831-1886), gefotografeerd op de dag waarop hij werd bevorderd tot kolonel, 19 april 1884. Hij was op dat moment nog adjudant van ZKH Prins Alxander.
Legermuseum, Delft

HANDLEIDING

TOT DE

ALGEMEENE

ARTILLERIE-WETENSCHAP,

VOOR DE CADETTEN VAN ALLE WAPENEN

DOOR

W. C. HOJEL,

Luitenant-Kolonel der artillerie.

4de Aflevering

(PROJECTIELEN VOOR GESCHUT EN VERDERE ERNST-VUURWERKEN.)

TE BREDA,
TER DRUKKERIJ VAN BROESE & COMP.,
VOOR REKENING VAN DE
KONINKLIJKE MILITAIRE ACADEMIE.
1881.

2

W.C. Hojel, *Handleiding tot de algemeene artillerie-wetenschap* (Breda 1879-1881) 4 dln, titelpagina.
Bezit auteur

duidelijke afbeeldingen en tabellen. De vele verschillende soorten buskruit en hun toepassing in handvuurwapens en geschut worden uitgebreid beschreven. Hierbij staan de in Nederland in gebruik zijnde soorten centraal.
Door de vele fraaie tekeningen en de duidelijke tekst krijgt de lezer een goed beeld van de productie van het kruit, evenals van de keuring en beproevingen. De verpakking en het bewaren van het kruit komen in dit boekje duidelijk aan bod. Het sluit af met een beknopte beschrijving van enkele andere soorten explosieve stoffen, zoals die in 1879 bekend waren.
Het verdient hier de nadere toelichting dat Hojel in zijn andere werk, met name de vele publicaties in de *Militaire Spectator*, veel wetenschappelijker dan in de hier behandelde leerboeken, inging op de achterliggende kennis. Niet alleen door gedegen studie van buitenlandse literatuur en gegevens van proefnemingen van bijvoorbeeld de firma Krupp en onze eigen Commissie van Proefneming, maar ook door noeste eigen arbeid slaagde Hojel er in om het complexe vakgebied van de ballistiek nader te ontrafelen.

Geschut

In deel 2 (Geschut, 1879) wordt in 105 bladzijden ingegaan op het gebruik en de inrichting van geschut. Zowel mortieren, houwitsers als kanonnen komen uitgebreid ter sprake. Niet alleen de bewapening komt hier aan bod, er zijn ook vele heldere verwijzingen naar de dan gebruikelijke munitie en de ballistiek van het toenmalige artilleriematerieel in dit deel te vinden. Doordat een grote hoeveelheid tekeningen in de tekst is opgenomen[1] wordt de lezer al snel duide-

[1] Dat de tekeningen tussen de tekst staan is voor een leerboek van de KMA uit die periode vrij uniek; heel vaak bestonden de boeken uit een tekstdeel en een separate atlas met platen. Doordat de platenatlas vaak van een veel groter formaat was dan het tekstboek, zijn de combinaties van dergelijke boeken spaarzaam te vinden.

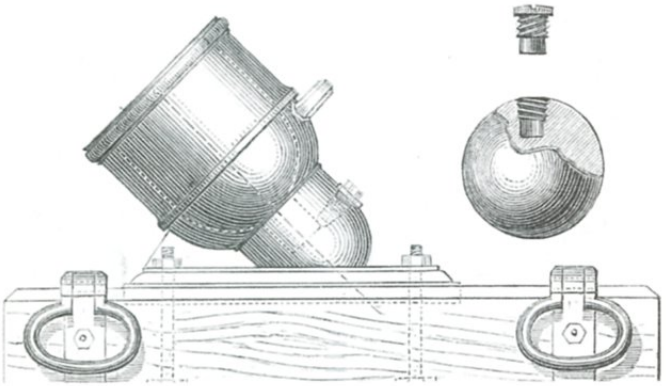

3

Een buskruit proefmortier, voor het beoordelen van de buskruit kwaliteit (deel 1).

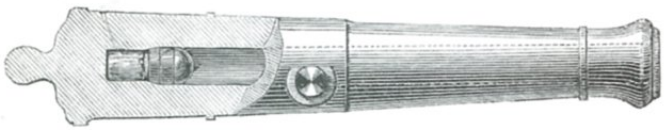

4

Kanon IJ. Gl. 22cm L. uit deel 2 (Geschut).

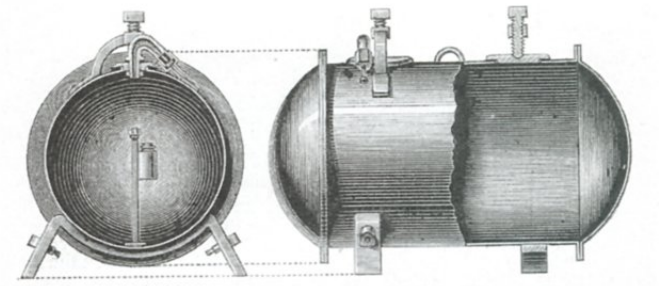

5

Grondtorpedo voor gebruik onder water.

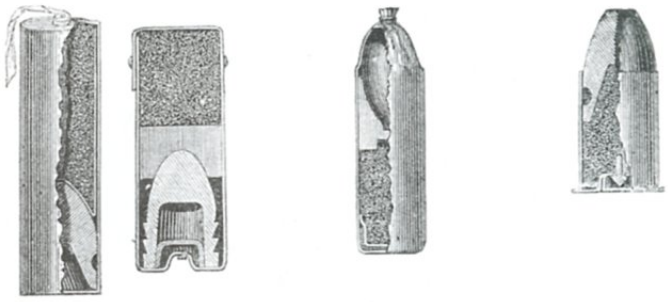

6a 6b 6c

Enkele voorbeelden van geweermunitie uit deel 3.

lijk wat de schrijver precies bedoelt. Bovendien is het boekje daarom een prachtige bron voor diegenen die nu een studie verrichten naar artillerie materieel.

Torpedo's

Deel 3 (Torpedo's, Draagbare wapenen met toebehoren, 1880) behandelt in 108 bladzijden een aantal bijzonder interessante onderwerpen. Allereerst het gebied van de torpedo's of watermijnen – niet zoals de lezer wellicht vermoedt torpedo's zoals die tegenwoordig door de marine worden gebruikt, maar explosieve ladingen, die genisten (van het Korps Torpedisten) gebruiken om rivieren en kanalen af te sluiten voor de tegenstander. Van dergelijke torpedo's zijn mij geen Nederlandse exemplaren bekend, maar er is in ons land in de negentiende eeuw ruimschoots mee geëxperimenteerd.
Verder gaat deel 3 uitgebreid in op de draagbare wapens (zowel vuurwapens als blanke wapens) die bij de Nederlandse krijgsmacht in gebruik zijn. Onder andere de enorme ontwikkeling die geweren en revolvers in de negentiende eeuw doormaken, komt uitgebreid aan bod. In dit deel wordt ook de bijbehorende munitie uitgebreid beschreven, zodat we een goed beeld krijgen van de munitie ontwikkelingen in die periode. Afbeelding 6 toont enkele van de tekeningen van munitie die in deel 3 zijn opgenomen en afbeelding 7 enkele van de wapens.

Projectielen

In deel 4 (Projectielen voor geschut en verdere ernstvuurwerken, 1881) komt in 177 bladzijden een enorme hoeveelheid verschillende projectielen voor (Nederlands) geschut aan bod. Dat biedt een uitstekend beeld van de soorten die in de tweede helft van de negentiende eeuw in Nederland en Koloniën werden gebruikt. Ook komen er diverse andere soorten ernstvuurwerken[2] aan bod, zoals oorlogsvuurpijlen, seinvuurwerken, lont en slaghoedjes. De uitgebreide beschrijving van de genoemde voorwerpen en prachtige tekeningen zorgen er voor dat de lezer ook nu nog goed gebruik kan maken van dit boekwerk, zowel voor identificatie van de verschillende voorwerpen als voor een nadere toelichting op het gebruik ervan. Afbeelding 8 geeft een indruk van de diverse zaken die in deel 4 aan bod komen.

Facsimile?

De vier delen samen bieden een inkijkje in de militaire geschiedenis van Nederland in de negentiende eeuw, althans waar het de gebruikte wapens en munitie betreft. Ik zelf ben dan ook bijzonder blij met deze boeken, omdat ze vaak behulpzaam zijn bij het achterhalen van specifieke informatie, die elders niet altijd even makkelijk te vinden is. Helaas zijn de boeken niet of nauwelijks verkrijgbaar via antiquariaat of Internet en

[2] Onder *ernstvuurwerken* (in tegenstelling tot lustvuurwerken) worden alle militaire munitie artikelen en hun onderdelen verstaan.

7

Enkele van de draagbare wapens uit deel 3.

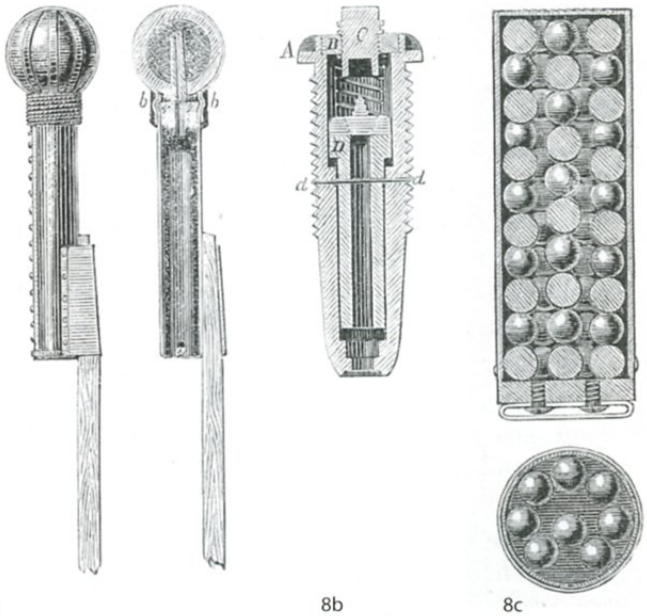

8a 8b 8c

Enkele ernstvuurwerken zoals afgebeeld in deel 4.

vermoed ik dat ze vrij prijzig zullen zijn als exemplaren opduiken. Gelukkig zijn de boeken wel in diverse bibliotheken beschikbaar, zodat degene die er echt in geïnteresseerd is geraakt ze aldaar kan raadplegen.
Toch lijkt mij een hernieuwde uitgave van juist deze fraaie boeken een goed idee, maar dat is er tot nu toe niet van gekomen. Mocht er vanuit de vereniging echter voldoende belangstelling blijken voor zo'n hernieuwde uitgave, dan zal ik dat zeker met plezier oppakken.

Besluit

Ook de overige publicaties van de hand van W.C. Hojel verdienen een nadere behandeling, maar vaak zijn deze publicaties erg specialistisch van aard, zodat ze op het eerste oog niet heel erg toegankelijk zijn. Bij nadere lezing blijkt echter telkens opnieuw dat Hojel een uitstekend docent is: zijn heldere uitleg en de behandeling van de kern van de zaak zorgen ervoor dat ook de lastigste onderwerpen goed toegankelijk zijn. Dat laatste werd in zijn tijd wel eens ontkend: Hojel werd door sommige collega's gezien als een (*self-made*) wetenschapper en kamergeleerde, terwijl hij toch echt daadwerkelijk bruikbare kennis aanreikte. Zijn (postuum verschenen) schootstafels zijn daarvan mogelijk het beste bewijs, maar zowel van Pesch als Brethouwer[3] hebben in hun publicaties over Hojel al op overtuigende wijze laten zien wat de waarde van Hojel voor zowel de Nederlandse artillerie als het militaire onderwijs is geweest.
Een uitzondering op zijn gebruikelijke genre vormt de necrologie van E.H. Brouwer, oud bibliothecaris van de KMA en redacteur van de *Militaire Spectator*, die Hojel in 1879 publiceerde[4]. Hojel en Brouwer kenden elkaar al lange tijd en hadden dezelfde passie: het in publicaties ontsluiten van kennis voor onderwijs èn voor het praktisch gebruik. De oud-bibliothecaris heeft duidelijk indruk op Hojel gemaakt en dat lijkt niet uitsluitend door de gezamenlijke belangstelling voor krijgswetenschappelijke literatuur te komen. De warme wijze waarop Hojel de oud-bibliothecaris Brouwer herdenkt is typerend voor zijn eigen levenshouding: bescheiden, volhardend en zeer vriendelijk.
Dat laatste blijkt ook uit de wijze waarop hij in vele, vaak kritische, boekverslagen altijd met waardering spreekt over de door de schrijver verrichte werkzaamheden en de moeite om tot een uitgave te komen. Dat staat zijn beoordelingsvermogen echter bepaald niet in de weg: Hojel weet op uitstekende wijze gebruik te maken van actuele kennis die hij uit internationale contacten en de hem ter beschikking staande literatuur verwerft. Daarbij heeft hij een scherp beoordelingsvermogen, dat hij gebruikt om visies van andere auteurs te onderbouwen of juist te weerleggen.

[3] Enkele dagen na het overlijden van Hojel plaatste de toenmalige kapitein C.L. van Pesch een prachtige necrologie in de *Militaire Spectator*, (1886) 127-136. In 1969 verscheen er een uitgebreid artikel over het leven en de publicaties van W.C. Hojel in de *Militaire Spectator*, deze keer van de hand van luitenant-generaal b.d. ir. D.H.G. Brethouwer, (1969) 305-315.

[4] *Militaire specator* (1879) 505-515.

Beknopte literatuurlijst van de publicaties van W.C. Hojel[5]

- Over de rotatie der projectielen, in: *Militaire Spectator* (MS) 1857.
- De Chronograaf van Bashforth, in: MS (1867).
- De bewegingen van den Puntkogel (Breda, Broese & Co, 1869).
- De invloed van de dagelijksche beweging der aarde op het schot, in: MS (1873).
- Beproeving van pantsergranaten uit het getrokken ijzeren en stalen kanon van 24 cm., op een pantserschijf (Breda, Broese &Co, 1879).
- Handleiding tot de algemeene artillerie-wetenschap, voor de cadetten van alle wapenen ; I: Buskruit. - II: Geschut. - III: Torpedo's. Draagbare wapenen met toebehoren. - IV: Projectielen voor geschut en verdere ernst vuurwerken (Breda, Broese & Co, 1879-1881).
- De aanwijzingen van den gasdrukmeter van Noble, in: MS (1884).
- Bijdrage tot de ballistiek van het getrokken geschut, in: MS (1883).
- Ballistische Tafels met verklaringen en toepassingen (postuum; Breda, Broese & Co, 1887).

Bronnen en literatuur

- Nationaal Archief, Den Haag, Familiearchief Roest van Limburg, 1604-1978, nummer toegang 3.20.50, inventarisnummers 100-113.
- De boeken en overige publicaties van W.C. Hojel, 1857-1887.
- De *Militaire Spectator*, Orgaan van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap (1832-heden), diverse jaargangen + website Cultureel Erfgoed.
- *Mededelingenblad van de Nederlandse Vereniging ter Bestudering van Munitie en Ballistiek* (1978-heden), publicatie over de boeken van W.C. Hojel.
- Website Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren, dbnl.org, gegevens over W.C. Hojel.

[5] Van de hand van A.H.P. Reuser verscheen in 1988 de publicatie *Willem Christoffel Hojel: een literatuurlijst van enige boeken, tijdschrift artikelen en recensies geschreven door kol W.C. Hojel, artikelen e.d. over Hojel, alsmede biografische bijzonderheden.* Die publicatie bevat een meer volledige opgave van de werken van Hojel.

Nederlandse militaire muziek op geluidsdragers uit de periode 1900-1945

Mr. R.A. Schimmel - **Afdelingscorrespondent Militaire Muziek van de vereniging**

Parade inspectie ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van de Bataljons Grenadiers en Jagers, met op de voorgrond de Koninklijke Militaire Kapel, in 1904. Foto in een album samengesteld door P. de Gilde met 128 foto's over de jaren 1895-1919 betreffende het Regiment Grenadiers en Jagers, gehuisvest in de Oranjekazerne te 's Gravenhage.
Legermuseum, Delft

De eerste opnamen van muziek gespeeld door Nederlandse militaire orkesten dateren, voor zover bekend, uit 1900. Het is niet onmogelijk dat reeds eerder opnamen gemaakt zijn op zogenaamde cylinderrollen.
Die eerste opnamen werden vervaardigd op eenzijdige grammofoonplaten van 25cm op 78 toeren; per plaat stond dus aan slechts één kant één nummer. Aan de keerzijde was een soort gravure van een in rondlopende groeven schrijvende engel afgebeeld. Het was een vrij dikke plaat van niet al te hard materiaal, van het merk (label) Gramophone Concert Record.

De eerste platen met militaire orkesten

De platen met militaire orkesten zijn verschenen van 1900 tot 1907, waarbij de volgende militaire orkesten betrokken waren:

- Haagsche Regiment Muziekkorps (gelet op het repertoire is hier hoogstwaarschijnlijk sprake van de Koninklijke Militaire Kapel (KMK));
- Koninklijke Militaire Kapel Grenadiers en Jagers o.l.v. N.A. Bouwman, Den Haag
- Kapel van het 7e Regiment Infanterie, kapelmeester Johan Zaagmans, Amsterdam
- Kapel van het 4e Regiment Infanterie, kapelmeester W. van Erp, Leiden
- Kapel van het 6e Regiment Infanterie, kapelmeester P.P. Stenz
- Kapel (bedoeld is Trompetterkorps) van het 3e Regiment Huzaren, kapelmeester A. de Goede

De (akoestische) opnametechniek was in die beginjaren niet zo goed. Door het wat zachte materiaal en de zware opnamearm met trilplaat en scherpe stalen naald, was de slijtage groot. Hoeveel platen destijds verkocht zijn is niet bekend, maar vermoedelijk was het aantal grammofoonbezitters niet zo groot. Tot nu toe heb ik slechts één exemplaar van die platen weten te bemachtigen, een opname van de KMK uit 1905 onder leiding van Bouwman waarop 'Wilhelmus van Nassaue' (oude toonzetting) staat.

'De Jagermuziek', 1910. Foto uit het reeds genoemde album van P. de Gilde.
Legermuseum, Delft

Het repertoire

Uit een catalogus van Gramophone Concert Record blijkt dat er veel meer in omloop moet zijn:

- KMK: Juffrouw Nitouche, marsch; Hulde aan HM de Koningin-Moeder; Willem de Zwijger, marsch; De Hollandsche soldaat, marsch; De Turksche Scherwache; Paljas, fragment
- 4e RI:Leidsche Scherpschuttermarsch; Die Maus, marsch (Lincke); Der Kaiser und die Kaiserin (wals)
- 6e RI:Luitenant-Generaal Snijders, marsch; Souvenir van het kamp te Den Bildt;'t Oude Zesde, marsch
- 7e RI:Regenmarsch van het 7e Regiment Infanterie; Transvaalsch Vlaggenlied; Kermismarsch; Soldatenleven
- 3e Reg.Huzaren:Recht naar het doel, marsch (Karels); Hurra S.M.S.Hohenzollern; Lan bella Lolita, Spaanse wals; Eine vergnügte Negerhochzeit (Vollsted)

Aan een repertoire van meer serieuze, (semi-) klassieke muziek kwam men voor dit doel niet toe, waarschijnlijk omdat de ruimte op deze platen daarvoor onvoldoende was.

Tweezijdig bespeeld en een betere klank

In de periode tot 1923 komen we met name de KMK op verschillende platenlabels, zoals Zonophone, tegen. Daarnaast komt ook een enkele opname voor van een nog niet genoemd orkest, de Stafmuziek van het 8e regiment Infanterie uit Arnhem met de Defileermarsch van dat regiment en twee defileermarsen in stap en in draf van de Rijdende Artillerie. Deze platen werden al tweezijdig bespeeld.
In de jaren 1929/30 verschijnt een hele reeks 30cm platen (nog steeds 78 toeren) van de KMK onder leiding van Louis Boer. Hierop zijn een aantal marsen, zoals de Huldigings-Marsch van de dirigent en wat (semi-)klassieke stukken vastgelegd. De klank is nu veel beter ook omdat de opnametechniek inmiddels van akoestisch op elektrisch is overgegaan.
Wat later in de jaren dertig komen er een paar platen uit van de nog niet genoemde Stafmuziek van het 5e regiment Infanterie uit Amersfoort onder leiding van J.R. van der Glas. Op het label Decca (blauw) verscheen diens Feestmars, de Defileermarsch 5 RI en Overste Mazel.

Een militair muzikant in zijn zondag's tenue. Tekening in kleuren, van Oswald Gualtheri d' Aumerie (1865-1962), uit een grote reeks die het kazerneleven in de Morschpoort kazerne in Leiden illustreert in 1885-1886.
Legermuseum, Delft

Militair dirigent aan het werk, 1934. Tekening van Gijs Faassen.
Legermuseum, Delft

Marinemuziek

Dan is er natuurlijk ook nog de marinemuziek, in die periode vertegenwoordigd door de Stafmuziek van de Koninklijke Marine uit Den Helder, onder leiding van Hazebroek en later Leistikow. Daarvan zijn vijf platen bekend, op de labels Odeon en Polyphon. De data van uitgave zijn niet bekend maar liggen vermoedelijk voor wat betreft Polyphon rond het jaar 1920 en voor Odeon in de jaren dertig. Enige titels zijn: Michiel Adriaanszoon de Ruyter-Marsch (Hazebroek), de Vlag-Officier, Jonkers Vaandel marsch,Vertrek naar zee, Opleiding der Reunisten (alle Leistikow).
In de jaren twintig en dertig zijn er vermoedelijk meer opnamen gemaakt door (delen van) militaire orkesten. Hieraan werden namen gegeven als Groot Militair Orkest, Beka (naam van een label) Orchester etc. Echter, dit is niet meer te achterhalen.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog

Ik eindig met de laatste vóór het einde van de Tweede Wereldoorlog uitgebrachte platen van een Nederlands militaire orkest: het Muziekcorps van de Koninklijke Nederlandse Brigade Prinses Irene uit 1943. Dit muziekkorps was samengesteld uit toevallig in Groot-Brittannië in de oorlog aangekomen musici, zowel professioneel als amateurs. Op de platen van het label His masters Voice/Vrij Nederland Recordings werden de verschillende marsen van de Brigade, zoals Wilt heden nu treden, en een aantal nummers uit de mobilisatietijd gespeeld.
Dit muziekkorps werd in 1945 ontbonden.

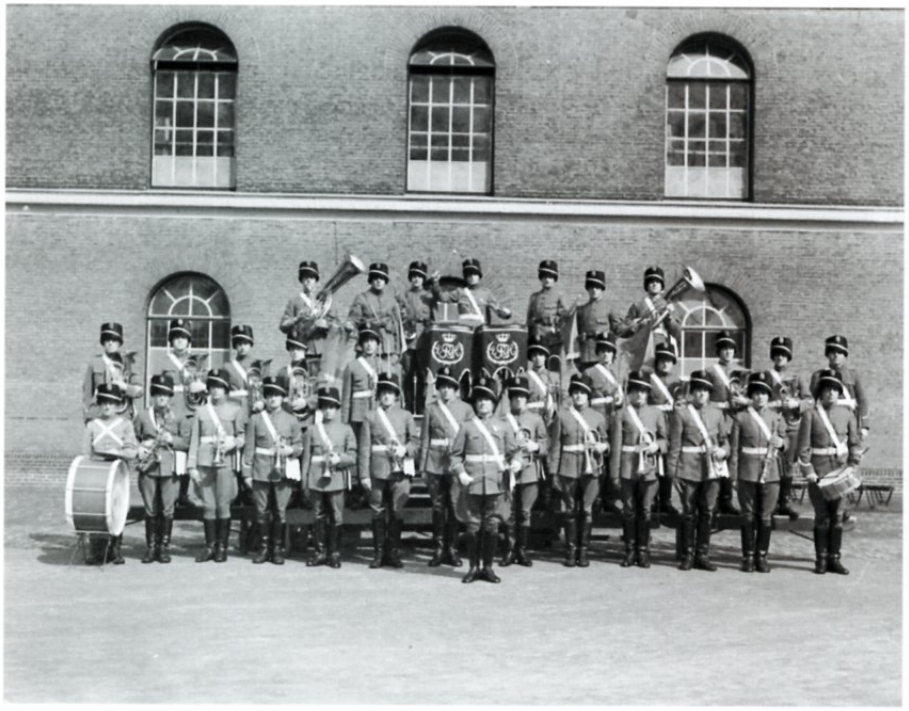

Trompetterkorps van het 4e Regiment Huzaren, 1935-1940.
Legermuseum, Delft

Paukenist van het 3e Regiment Huzaren in groot tenue, 1900-1950. Tekening in kleuren van Johan Willem van Oorschot (1875-1952).
Legermuseum, Delft

Besluit

Ten slotte nog dit. In 2007 is de Stichting Martiaal Muzikaal Erfgoed in het leven geroepen, die zich ten doel stelt om de nog bestaande militaire muziek op geluidsdragers uit het verleden op te sporen, te archiveren, te digitaliseren en indien zulks financieel mogelijk zou blijken, uit te geven op CD. Tot nu toe is daar echter weinig tot niets aan gebeurd. Ook museaal is daar weinig aandacht voor en veel muziek is reeds verloren gegaan.
Mocht u nog in het bezit zijn van platen van Nederlandse militaire orkesten van vóór 1940, met name van de Regimenten Infanterie 1 ,2 en 9 en volgende, dan zou de auteur dat graag van u vernemen.

Over militaire geschiedschrijving

Jhr. mr. M.W.C. de Jonge

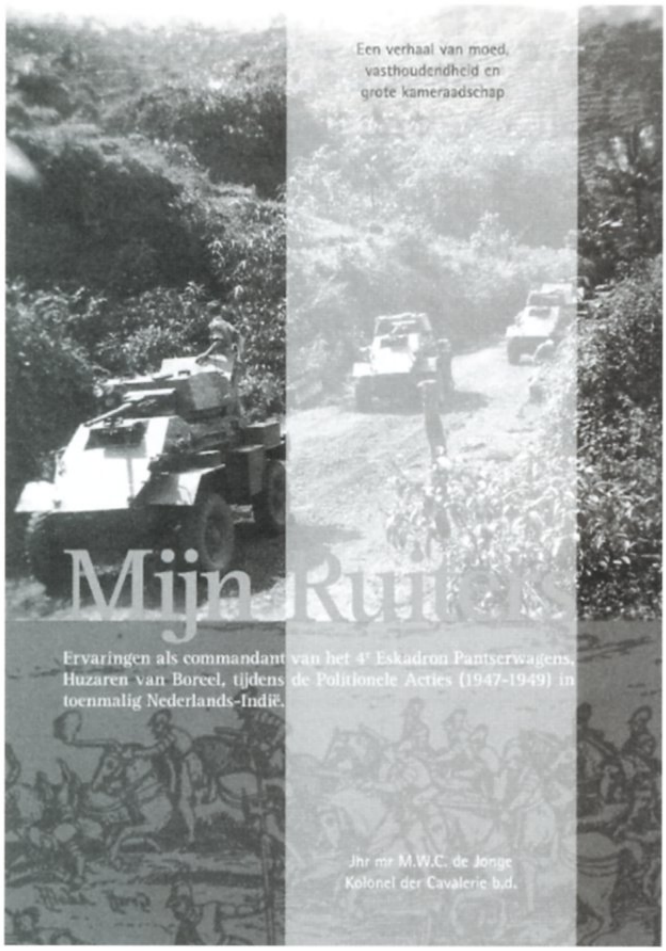

In *Mars et historia* 3 (2009) 44- 45 wijdt drs. Liesbeth Brama een boekbespreking aan mijn boek *Mijn Ruiters*. Ik ben haar dankbaar voor de aandacht waarmee zij mijn boek heeft gelezen en gerecenseerd. Evenwel geeft een kritische opmerking die zij maakt, mij aanleiding tot het schrijven van onderstaande overwegingen.
Brama's kritiek is te vinden onderaan de linker- en bovenaan de rechterkolom op pagina 45, waar zij schrijft: 'Af en toe heeft het een wat hoogdravende toon als er wordt geciteerd uit het Wilhelmus (...). Dat neigt naar verheerlijking en militaire geschiedschrijving is daar niet bij gebaat: nuchtere feitenbeschrijving des te meer.'
Mijn overwegingen hebben twee onderwerpen: het Wilhelmus als bron van inspiratie en militaire geschiedschrijving: wat houdt dat in?

Het Wilhelmus als bron van inspiratie

Brama's opmerking dat citeren uit het Wilhelmus hoogdravend klinkt, houdt onvoldoende rekening met de populairheid van het Wilhelmus tijdens de oorlog. Het werd clandestien veelvuldig gedrukt en verspreid. De mensen herkenden in het Wilhelmus de eigen situatie onder de bezetting. Zij putten daaruit troost. Men hoefde slechts 'Spanjaarden' te veranderen in 'Duitsers' en het was zeer actueel, lees het 10e couplet:

Niets doet mij meer erbarmen in mijnen wederspoed
Dan dat men ziet verarmen des Konings landen goed.
Dat u de Spanjaards krenken, O edel Neerland zoet,
Als ik daaraan gedenke, mijn edel hart dat bloedt.

En de Nederlandse militairen in Engeland, ver van hun dierbaren thuis, herkenden zich in de woorden van het 8e couplet:

Als David moeste vluchten voor Saul den tiran,
So heb ik moeten suchten met menig edelman.

En als een bepaalde operatie niet had geleid tot een overwinning, vond men troost in de berustende woorden van het 12e couplet:

So het de wille des Heren op dien tijde had geweest,
Had ik geern willen keren van u dit zwaar tempeest.
Maar de Here van hierboven, die alle ding regeert,
Dien men altijd moet loven, en heeft het niet begeerd.

Dit alles klonk ons in de oorlog niet als 'hoogdravend' in de oren, in tegendeel het was actueel.
Ten slotte is het Wilhelmus in de eerste plaats een krijgslied, gedicht in de eerste jaren van de 80-jarige oorlog toen Nederland nog geheel bezet was door Spaanse troepen en Prins Willem van Oranje nog in ballingschap in Duitsland verbleef. Het Wilhelmus gaf ook nu weer troost en bemoediging. Voorouders hadden hetzelfde doorgemaakt, wij zouden het ook doorstaan.
De hele oorlog droeg ik het Wilhelmus op zak bij me, ik kende de vijftien coupletten uit mijn hoofd. Vandaar dat toen ik tijdens de Eerste Politionele Actie met mijn

eskadron oprukte om een brug over een berde rivier te bezetten en ik mijn huzaren in hun pantserwagens zag voortsnellen om de opdracht uit te voeren, vanzelf de woorden van het 11e couplet van het Wilhelmus mij te binnen schoten. Dat beschrijft een moment tijdens de veldtocht van 1568, als Prins Willem van Oranje zijn cavalerie vooruit zendt om de brug over de Maas te bezetten, waar de vijand 'begraven' (dat is ingegraven) lag. Couplet 11 zegt daarvan:

Die bij Maastricht begraven bevreesde mijn geweld,
Mijn ruyters sach men draven seer moedig door dat velt.

De situatie die ik nu voor mij zag was identiek. Niets hoogdravends dus, maar zeer actueel!

Militaire geschiedschrijving: wat houdt dat in?

Het is natuurlijk heel goed mogelijk dat wat in vredestijd als hoogdravend en verheerlijkend wordt aangevoeld, in oorlogstijd heel anders wordt gewaardeerd. Oorlog is nu eenmaal een zeer emotioneel gebeuren. En het is zijn motivatie die de militair bereid maakt zijn leven te riskeren. Die motivatie is de resultante van een psychologisch proces: de dood die hem voortdurend voor ogen staat, wordt niet langer beschouwd als een ongeluk dat men uit de weg moet gaan, maar als een realiteit die je accepteert. Ja, om zijn moed op te vijzelen, zelfs als iets verhevens. Dat klinkt geëxalteerd. Maar de oorlog heeft een exalterend effect, een gevoel buitengewone tijden te beleven, een gevoel dat je boven jezelf uitheft. Ook daarvan getuigt het Wilhelmus in couplet 9:

Na 't zuur zal ik ontvangen van God mijn Heer het zoet.
Daarnaar zo doet verlangen mijn vorstelijk gemoed
Dat is dat ik mag sterven met ere in het veld,
Een eeuwig rijk verwerven als een getrouwe held.

Hoogdravende taal en verheerlijking? Misschien wel, in vredestijd. Maar in oorlogstijd geeft het inspiratie. Dus hoort het er bij, bij de oorlog en dus bij de militaire geschiedschrijving. Daarom ben ik het ook niet eens met de in de aanhef geciteerde kritische opmerking van Brama dat militaire geschiedschrijving meer is gebaat bij nuchtere feitenbeschrijving. Dat ook natuurlijk, maar de emotionele drijfveren zijn daarbij even belangrijk.

Recensieartikel

Peter Grootemaat
Op mars met muziek. Nederlandse (semi-)militaire tamboer- en muziekkorpsen van 1945 tot 2009. Supplement op: 'Met muziek op mars'
Particuliere uitgave, drukkerij Grafistar, Lichtevoorde, 2009
98 p., geïll., geb.
ISBN 978-90-814782-1-2
€ 22,50

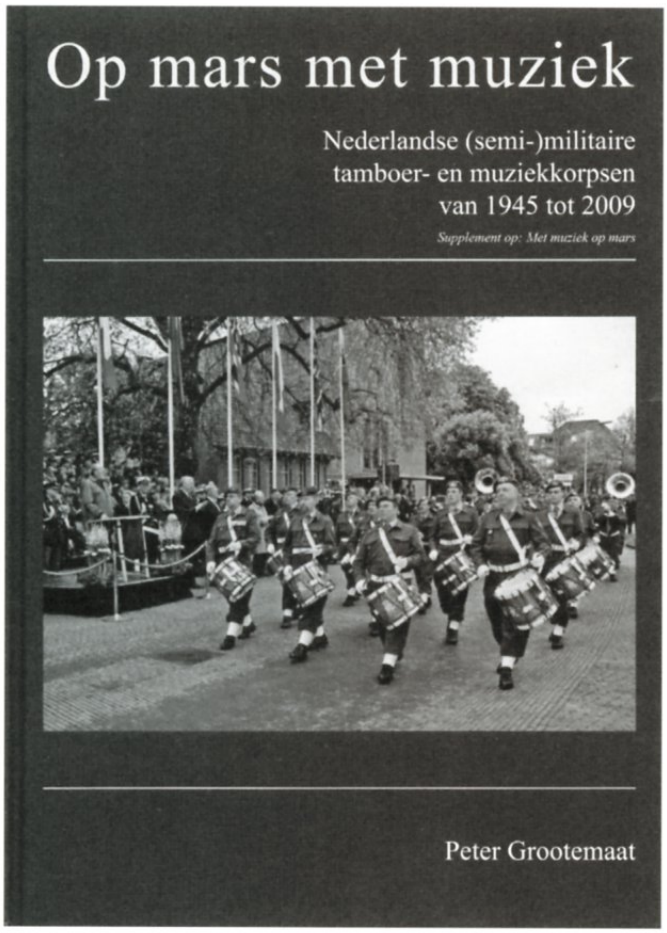

Een ieder die het eerste boek van Peter Grootemaat, getiteld *Met muziek op mars. Nederlandse militaire tamboerkorpsen en andere muziekformaties van 1945 tot 2002*, uitgeverij Europese Bibliotheek (thans Aprilis) te Zaltbommel heeft gelezen - en welke liefhebber van de militaire muziek deed dat niet - weet dat deze auteur diep graaft en over vele, ook kleine, bij de meesten onbekende muziekformaties gegevens weet te vinden.
Ook nu, in dit vervolg, komen in vrijwel dezelfde indeling als in het eerste boek, veel nieuwe
niet eerder genoemde orkesten aan de orde. Veteranenformaties, het KNIL en de Nato Taptoe zijn als nieuwe items toegevoegd. In dit nieuwe boek worden ruim veertig naoorlogse tamboer- en muziekkorpsen beschreven. Verder wordt aandacht besteed aan de Inspecteurs Militaire Muziek.
Ten slotte zijn de titels en voor zover bekend de namen van de componisten, van een aantal nieuw gevonden marsen van militaire aard in een aanvulling opgenomen, evenals de namen van directeuren, kapelmeesters, tamboer-maîtres en garnizoensplaatsen met militaire muziek. Op pagina 90 wordt een lied aangetroffen dat sommigen misschien nog bekend in de oren klinkt, te weten: het Garnizoenslied:

GARNIZOENSLIED

Heel de stad die staat op stelten,
Heel de stad is uit haar doen,
Heel de stad zingt opgetogen,
Hiep hiep hoera voor het garnizoen! (bis)

Voorop daar gaat de kolonel, ki-ka-kolonel
Daarachter komt het hele stel, van onze kolonel.
En daarna komt de grootmajoor, gi-ga-grootmajoor
Een grote snor van oor tot oor, dat heeft de grootmajoor.
Vervolgens komt de kapitein, ki-ka-kapitein
Drie sterren in de zonneschijn, dat is de kapitein.
En daarna komt de luitenant, li-la-luitenant
De sabel moedig in zijn hand, de knappe luitenant.

En dan komt de sergeant-majoor, si-sergeant-majoor
Die gaat in de modeldienst voor, dat is de sergeant-majoor.
En daarna komt de korporaal, ki-ka-korporaal
De meeste praats van allemaal, dat heeft de korporaal.
Vervolgens komt het regiment, ri-ra-regiment
De ziekendragers op het end, die sluiten het regiment.

De auteur heeft veel speurwerk verricht. Hiermee is de geschiedschrijving van de Nederlandse militaire muziek weer een stuk verder gekomen, hoewel zeker nog niet voltooid.
Grootemaat was eerst zeven jaar Radio-Officier op de Koopvaardij en daarna bijna eenendertig jaar werkzaam bij de Verbindingsinlichtingendienst, het voormalig 898 Verbindinsbataljon. Als amateur-muzikant maakte hij deel uit van Verkennersdrumband Kizito in Bergen op Zoom, van het Jachthoornkorps Euphonia in Eibergen en last but not least het Historisch Tamboerkorps van het Regiment Verbindingsdienst in

Ede. Zijn diepgaande belangstelling voor de Nederlandse militaire tamboer- en muziekkorpsen was de aanleiding om daar historisch onderzoek naar te gaan doen.
Wellicht kan een historicus de geschiedenis van onze militaire muziek van vóór 1940 en vooral vóór 1813 nog eens nader onder de loep nemen, want veel daarvan is nog onbekend gebleven.

Het boek, 98 bladzijden met veel zwart-wit foto's, is te verkrijgen bij de auteur:
de heer P.L.Grootemaat te Eibergen, door overmaking op diens ING-rekening 747819181 van bovengenoemd bedrag, onder duidelijke vermelding van uw naam en adres.

Mr. R.A. Schimmel

Literatuursignaleringen

Armamentaria. Jaarboek Legermuseum nr. 44
Legermuseum, Delft, 2009
296 p., rijk geïllustreerd in fullcolour, ingenaaid
ISBN 90-70793-37-1
Gratis voor donateurs van de 'Stichting Vrienden van het Legermuseum' (www.vriendenlegermuseum.nl), te koop in de museumwinkel voor € 29,90 (te bestellen via www.legermuseum.nl, exclusief verzendkosten)
Bevat zeer gevarieerde bijdragen van: J. Hilkhuijsen, H. Stevens, R. Knip, L.Ph. Sloos, A. Staarman, M. Willemsen, C. van Bruggen, A. Mikaberidze en M. van Hattem, W. van de Garde.

Dick van der Aart
Mig's op de vlucht.
Vliegtuigdeserteurs in de Koude Oorlog
Uitgeverij Boom, Amsterdam, 2009
312 p., geïll., met kleur, geb. met stofomslag
978-90-8506-809-9
€ 29,50

Noël van Bemmel, inl. Arnon Grunberg
Task Force Uruzgan
Uitgeverij de Volkskrant, Meulenhoff, Amsterdam 2009
223 p., geïl., ingenaaid
978-90-290-8547-2
€ 17,95

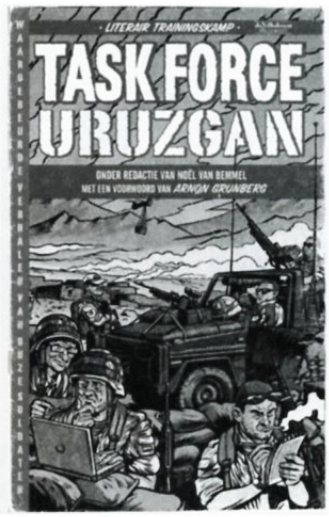

James Bogle, Andrew Uffindell (ed., comp.)
A Waterloo hero.
The reminiscences of Friedrich Lindau
Uitgeverij Frontline Books, Londen, 2009
215 p., geïll., geb. Met stofomslag
ISBN 978-1-84832-539-5
UK £ 12,53 (Amazon)

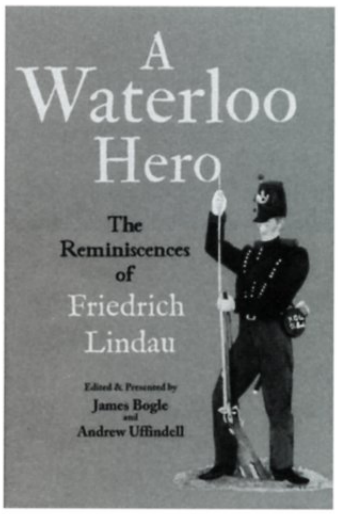

Gerard van Bruggen
De hei is groot genoeg.
Belgisch vluchtenoorden op de Veluwe 1914-1918.
Vluchtoord Ede. Deel 2. Schaffelaarreeks nr. 47.
Uitgeverij Koninklijke BDU Uitgevers B.V., Barneveld, 2008
144 p., geïll., geb.
ISBN 978-90-8788-074-3
€ 19,50

Victor Enthoven (red.)
Een haven te ver.
De Britse expeditie naar de Schelde van 1809
Uitgeverij Vantilt, Nijmegen, 2009
365 p., geïll., ingenaaid
ISBN 978-94-6004-0344
Met bijdr. van: A.M.J. de Kraker, P. Blom, T. van Gent, V. Enthoven, W. Uitterhoeve, H. Landheer, J. van Damma, V. Frenks
€ 24,95

Alan Forrest, Karen Hagemann, Jane Rendaal (red.)
Soldiers, citizens and civilians.
Experiences and perceptions of the revolutionary and Napoleonic Wars, 1790-1820
Uitgeverij Palgrave Macmillan, Houndmills, 2009
251 p., geb.
ISBN 978-0-230-54534-2
US $ 80,-

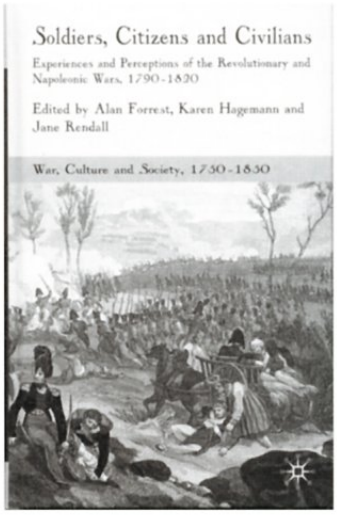

René Kok, Erik Somers, Louis Zweers
Koloniale oorlog. Van Indië naar Indonesië
Uitgeverij Carrera, Amsterdam, 2009
224 p., geïll. in fullcolour, geb.
ISBN 978-90-488-0320-0
€ 24,90

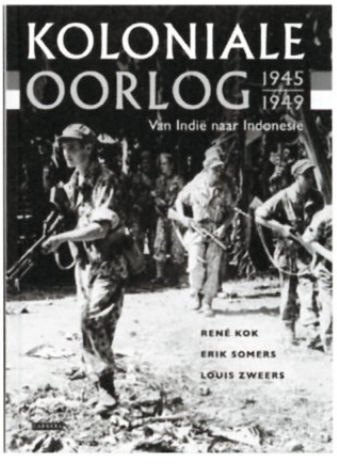

Stanisław Maczek, vert. Willem A. Maijer, Leo W.A. van Herpt, bew. Jos van Alphen, John van Ierland, Tom Peters
Van paardenwagen tot tank.
De oorlogsmemoires (1914-1916) van Stanisław Maczek
Uitgeverij Van Ierland, Breda, 2009318 p., geïll., ingenaaid
ISBN 978-90-7807-163-1
€ 19,95

A.E. Haswell Miller
Vanished armies.
A record of military uniform observed and drawn in various European countries during the years 1908-14. A.E. Haswell Miller. With notes and memories of the days before 'The lights went out in Europe' in the year 1914. Edited by John Mollo
Uitgeverij Shire Publications, Botley, Oxford, 2009
128 p., geïll. in fullcolour, geb. met stofomslag
ISBN 978-0-74780-739-1
UK £ 20,-

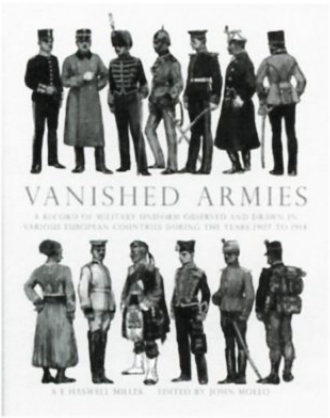

Arjan Nienhuis, Maarten Peters, Steven van Schuppen, e.a.
Atlas landschap van de Koude Oorlog.
Veluwe en IJssel [deel 1]
Uitgeverij Open Kaart, Den Haag 2009
160 p., geïll., fullcolour, geb.
978-90-0754-3740-9
€ 35,-

Fokke Postema
Onafzienbare heidevlakten.
Belgische vluchtoorden op de Veluwe 1914-1918. Vluchtoord Oldebroek en Nunspeet
Schaffelaarreeks nr. 46. Uitgeverij Koninklijke BDU Uitgevers B.V., Barneveld, 2008
96 p., geïll., geb.
ISBN 978-90-8788-073-6
€ 17,50

Steven van Schuppen
Wandelgids landschap van de Koude Oorlog. Veluwe en IJssel
Uitgeverij Open Kaart, Den Haag 2009
96 p., geïll., fullcolour
ISBN 978-90-75437-39-3
€ 14,95

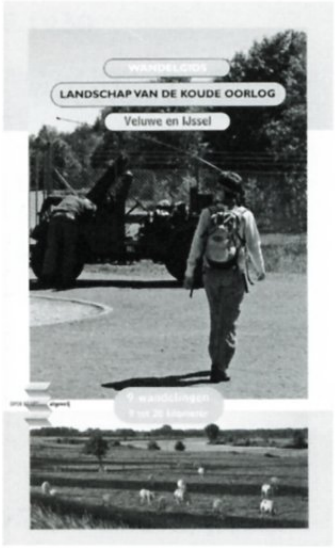

Jeroen Wielaert, met medew. van Janna Laeven
Route '40-'45. Een reis langs het Nederlandse oorlogsverleden
Uitgeverij A.W. Bruna, Utrecht, 2009
256 p., geïll., fullcolour, ingenaaid
ISBN 978-90-229-9668-3
€ 19,95

H.F. Veenendaal, J.P.W. Kelder
ZKH. Hoog spel aan het hof van Zijne Koninklijke Hoogheid. De geheime dagboeken van mr. dr. I.G. van Maasdijk
Amsterdam, Uitgeverij Gopher, 2009
120 p., geïll. in fullcolour, ingenaaid
ISBN 978-90-517-9679-7
€ 19,50

DE STICHTING SAMENWERKENDE MILITARIA VERZAMELAARS ORGANISEERT DE VOLGENDE MILITARIABEURZEN:

14 maart
6 juni

aanvang: 09.00 uur - einde beurs 13.00 uur
De vaste locatie voor de beurzen is:
"De nieuwe Sporthal", Graaf Wichman 177, Huizen N.H.

S.M.V. donateurs en hun dames hebben gratis toegang;
militairen in uniform en houders van een veteranenpas half geld;
overige bezoekers € 3,- p.p. kinderen onder 10 jaar onder geleide gratis.

INLICHTINGEN
Joop en Ria de Blij - Overdag: 015 260 21 99 - na 18.00 uur 015 212 18 58
www.stichtingsmv.nl

DE DONDERBUS

Inkoop - Verkoop - Ruil

Antieke wapens, Orden, Militaria, Uniformen, Uitrustingsstukken, Documentatie
Eerste en Tweede Wereldoorlog, Aankopen van gehele verzamelingen.

Adres:
Oostzeedijk beneden 213 A, 3061 VW Rotterdam
Geopend vrijdag van 19-21 uur, zaterdag van 11-18 uur
Telefoon: 010-4140267, Telefoon privé: 0186 60 23 38
Website: www.donderbus.com

Mutaties op de ledenlijst

Nieuwe leden (en hun interessegebieden):

- Mw. L. Almagor
  Lavendelstraat 45, 2563 PR Den Haag,
  T 06 51 57 98 58, E laura.almagor@gmail.com
  (a3, a5, b1, b3, b9, b11, b13, b14, c6, c8, c9, c10)
- C.T. Breuer
  Am Langensiepen 9, 45259 Essen, BRD,
  E ctbreuer@gmx.net
  (a5, b3, c3)
- A.P.W. Haazen
  Houtzaagmolen 181, 1622 HN Hoorn
  E lhaazen@quicknet.nl
  (a3, b6, c1, c2, c3, c6, c7, c10).

Wijzigingen in (post-)adres:

- mr. Ch.M. van Beuningen,
  Nassaulaan 19, 2514 JT Den Haag
- A. Harmanny
  Prinses Margrietstraat 54, 3554 GG Utrecht
- Secretariaat Vereniging van Officieren der Genie
  p/a Van Zuylenware 103, 8014 WR Zwolle

Per 1 januari 2010 hebben hun lidmaatschap beëindigd:

- S.W.M. Brouwer
  Glenn Millerstraat 24, 6836 DV Arnhem
- E.J. van Donselaar
  Rijksstraatweg 45, 2121 AB Bennebroek
- dr. S.J. de Groot
  Brederoodseweg 49, 2082 BS Santpoort-Zuid
- R.W. Kortekaas
  Apollostraat 24, 2172 CN Sassenheim
- mw. C.A. Römelingh-Höpink
  Seinstraat 68, 7811 GV Emmen
- J.W. Schmieman
  2 Bougainvillea Street, Holloways Beach 4878,
  Queensland, Australië
- P.R. van Slooten
  Jonkheer Sandberglaan 16, 3849 PX Hierden
- mr. H. van Veen
  Spinozalaan 6, 3707 ZJ Zeist
- A.C.G. de Vos
  Soerenseweg 210, 7313 ER Apeldoorn
- J.J. van Weering
  Plantsoen 29, 2311 KG Leiden
- L.J. Wesseling
  Koningsveld 133, 2628 LT Delft

Wil Zaagman jr.

Afdelingscorrespondenten van de vereniging

Mars et Historia

Nederlandse Vereniging voor Militaire Historie

Militaire geschiedenis te land
Coördinator: drs. J.P.C.M. van Hoof
E info@marsethistoria.nl
- ***a3 Napoleontica, Belgische Opstand:***
drs. M. van der Hoeven, Raaphorst 121, 2352 KJ Leiderdorp, T 071 541 25 01, E mithras@wxs.nl
- ***a5 Meidagen 1940:***
E.H. Brongers, Rhodestraat 20, 6363 AZ Wijnandsrade, T 045 524 29 62, E e.h.brongers@tele2.nl
- ***b6 Wiel-en rupsvoertuigen:***
M.C. van der Hoog, Surinamestraat 40, 2585 GK, Den Haag, T 070 363 43 91 en J. Bloemendaal, Scheldelaan 10, 2105XG, Heemstede, T 023 529 13 24.
W. den Dunnen, Residencia la Cigüena, apartamento 70, Paseo de las Cumbres S/N, 21449 Islantilla, Lepe (Huelva), wimdendunnen@gmail.com.

Militaire luchtvaartgeschiedenis
Coördinator: drs. R. de Winter - E rolfenastrid@orange.nl
- ***b14 Luchtvaartafdeeling:*** info@marsethistoria.nl
- ***b11 Luchtvaartgeschiedenis (m.n. Indië):***
dr. P.C. Boer, Hoogaars 15, 4617 GE Bergen op Zoom, T 0164 23 08 51, E PC.Boer.01@NLDA.NL
- ***b13 Marine Luchtvaartdienst (MLD):***
P.P. Staal, Javastraat 24, 2341 XL Oegstgeest, T 071 515 66 14, prudentstaal@hotmail.com

Maritieme geschiedenis
- ***b9 Mariniers:***
- ***b10 Schepen en vaartuigen:***
info@marsethistoria.nl

Marechausseegeschiedenis
Coördinator: mr. W.J. Zaagman, E zano85@zonnet.nl

KNIL en krijgsverrichtingen in voormalige overzeese gebieden
Coördinator: drs. T. Broos - E tbroos@hotmail.com

Krijgsmachtbreed
Coördinator: drs. E.J.J.F. Rossmeisl,
E rossmeisl@planet.nl
- ***c1 Uniformen:*** E info@marsethistoria.nl
- ***c2 Emblemen:*** B.C. Cats, Claudiagaarde 72, 1403 JR Bussum, T 035 691 35 63 en Ing. R.C. Kuenen, Willem van Gelre-Gulikstraat 62, 6137 HB Sittard, T 046 458 81 74, E robkuenen@hotmail.com
- ***c3 Onderscheidingen:*** H.G. Meijer, Vollenbergstraat 6, 5801 RP Venray, T 0478 58 29 92, E hennymeijer@home.nl en B.W. Wagenaar, Burgemeester Nieuwenhuisenstraat 43, 1906 CJ Limmen, T 072 505 38 96.
- ***c6 Traditie en ceremonieel:*** info@marsethistoria.nl
- ***c7 Vlaggen, vaandels en standaarden:***
W.L. Plink, Midachten 53, 8162 CK Epe, T 0578 61 21 38, E wplink@planet.nl
- ***c8 Militaire muziek:***
mr. R.A. Schimmel, Jan Muschlaan 242, 2597 VE Den Haag, T 070 324 65 68, E schimmel242@zonnet.nl
- ***c9 Militaire genealogie:***
J.W.H. van Campen, Weidebloemenweg 73, 9302 AC Roden, T 050 501 82 14, E joopvancampen@yahoo.com
- ***c10 Vuurwapens en geschut:***
G.D. Klein Baltink, Vordense Binnenweg 49a, 7231 BB Warnsveld, T 0575 52 91 56, E gdkb@wxs.nl

Nederlandse Vereniging voor Militaire Historie

Mars et Historia

Nederlandse Vereniging voor Militaire Historie

De Nederlandse Vereniging voor Militaire Historie, opgericht op 20 augustus 1966 en erkend bij Koninklijk Besluit van 14 juni 1968, is er voor allen, die zich verdiepen in de geschiedenis, tradities, uniformen, emblemen, wapens en onderscheidingen, en het ceremonieel van militaire en semi-militaire organisaties, meer in het bijzonder die van Nederland en de (voormalige) overzeese Rijksdelen.

Ereleden
M. Botma, drs. B.G.J. Elias, H. Muller †, drs. J. Nuis

Lid van Verdienste
T.L.D. Postma

Bestuur
J.A.C. Bartels, voorzitter
Drs. R. de Winter, vice-voorzitter
H.A. Bresser, secretaris
Mr.W.J. Zaagman, penningmeester

Mevr. M. Groen
Drs. A.J. van der Peet
Drs. L.Ph. Sloos
J.W.H. Sonnemans

Secretariaat:
Nijverdalseweg 97
7461 TC Rijssen
T 0548-522342
I www.marsethistoria.nl
E info@marsethistoria.nl

Lidmaatschap
Kosten € 27,50 per jaar (buitenland € 35,-), over te maken naar rekeningnr. (Rabobank Amersfoort) 1478.89.537. t.n.v. Mars et Historia (buitenland BIC is RABONL2U en de IBAN NL44 RABO 0147 8895 37).

Ledenadministratie
Mr. W.J. Zaagman
Stadhouderslaan 7
3832 AB Leusden
T 033-4940485

I www.marsethistoria.nl
E info@marsethistoria.nl

FIDES SUPERA

FIDES SUPERA

FIDES SUPERA

OVER TOEKOMEN

FIDES SUPERA

25 april 1740

17 dec 1744

Obiit
16 Iulii. 1625

25 dec 1671

OBIIT
1701

11 FEBR 1691

25 aug 1760

5 OCT 1751

22 MAERT 1711

8 AUG 1744

29 DEC 1755

20 FEBR 1730

30 JUNII 1717

3 RH